

**El paper de l'Educació Social en l'educació
afectiva-sexual dels i les adolescents
virtualitzats/des**
[TREBALL FINAL DE GRAU]

AUTORA: ALBA AGUILAR-GALINDO MARTINEZ

TUTORA: MIREIA GALLARDO AVELLAN

ANY: 2021

GRAU D'EDUCACIÓ SOCIAL

Índex

Agraïments	3
Abstracte	4
1. Introducció	5
2. Metodologia i disseny del procés de revisió	11
3. Descripció de l'estat de la qüestió en el context de l'estat espanyol	14
4. Principals webs a les quals els i les adolescents accedeixen per a resoldre les seves demandes i/o necessitats afectives-sexuals	27
5. El paper de l'educador/a social com a educador/a afectiu-sexual abastint-se d'Internet com a eina socioeducativa	39
6. Conclusions i consideracions finals	43
7. Annexos	47
8. Bibliografia i webgrafia	60

Agraïments

A la meva tutora, Mireia Gallardo, per haver-me donat tot el suport que necessitava en la realització d'aquest Treball de Final de Grau, actuant sempre des del respecte, l'empatia i la confiança. És gràcies a ella que he aconseguit vèncer aquelles inseguretats que mantenia al principi de començar el present treball.

A tots aquells docents que durant el grau han facilitat el manteniment en el temps d'un procés d'adquisició d'innombrables coneixements, els quals m'han permès créixer com a persona i com a professional i, de ben segur, m'acompanyaran al llarg de tota la vida.

A aquelles persones que m'han ofert un minut del seu temps en aquells moments que ho necessitava.

I, especialment, tant al meu pare com a la meva parella, que durant cinc anys han estat al meu costat acompanyant-me en els meus alts i baixos personals. En gran part, és gràcies a ells i al seu suport que estic aconseguint culminar aquest procés d'estudi satisfactòriament.

Abstracte

L'abordatge de l'educació afectiva-sexual és clau en l'etapa de l'adolescència, a causa dels canvis biològics i psicosocials que sorgeixen en aquesta etapa vital, les quals donen lloc a noves i diferents formes de vivenciar la sexualitat i les relacions afectives amb la resta de persones. Aquest desenvolupament i la demanda d'informació per part del jovent, deriva en la necessitat d'oferir una educació, formal i no formal, sobre afectivitat i sexualitat al jovent

Tot i això, a Espanya, l'educació afectiva-sexual esdevé una tasca pendent, ja que les famílies deriven aquesta funció als centres educatius i aquests, com que no tenen cap obligació de tractar-la, ho fan d'una manera molt parcial i breu, bàsicament per mitjà de professionals poc formats o aliens als centres educatius. Aquest fet no resol les demandes, dubtes i/o neguits dels i les adolescents i els porta a consultar altres vies informatives, d'entre les quals la principal és Internet, on poden trobar informació educativa de qualitat, però també poc contrastada i esbiaixada, amb tots els efectes negatius que això comporta a l'hora que els i les adolescents visquin la seva sexualitat i afectivitat.

A partir d'aquest treball, doncs, es revisa l'actual estat de l'educació afectiva-sexual a Espanya (informació demandada, necessitada, etc.) i els principals continguts sobre afectivitat i sexualitat que els i les adolescents busquen i troben a Internet, emfatitzant quina cabuda pot tenir l'educador/a social com a educador/a afectiu i sexual a les escoles i instituts, tot abastint-se d'Internet com a eina socioeducativa per dur a terme aquesta tasca.

L'article de revisió s'ha dut a terme a partir d'una recerca bibliogràfica sobre publicacions, llibres, treballs finals de màster i tesis doctorals, articles d'opinió, projectes, etc. sobre la matèria en concret, així com sobre pàgines webs (portals d'informació, campanyes, etc.) que ofereixen contingut en matèria afectiva-sexual.

Paraules clau: adolescència; adolescents; afectivitat; article de revisió; educació afectiva-sexual; Educació Social; Internet; jovent; joventut; sexualitat.

1. Introducció

Des de fa dècades, diverses institucions internacionals, tals com l'Organització de les Nacions Unides per l'Educació, la Ciència i la Cultura (UNESCO) o l'Organització Mundial de la Salut (OMS), mitjançant múltiples informes, investigacions i estadístiques, propugnen la necessitat i la importància d'impartir programes d'educació afectiva-sexual a totes les escoles i instituts (OMS, 2019; UNESCO, 2018; Perea, 2017). Precisament, la Declaració Universal dels Drets Sexuals (1997) ja recollia l'abordatge de l'educació afectiva-sexual com un dret humà i, per tant, cal entendre que:

[...] el derecho a la educación incluye el derecho a la educación sexual, el cual es un derecho humano en sí mismo, que a su vez resulta condición indispensable para asegurar que las personas disfrutemos de otros derechos humanos, como el derecho a la salud, el derecho a la información y los derechos sexuales y reproductivos (ONU, 2010:7).

L'educació sexo-afectiva, doncs, hauria de ser una qüestió d'Estat i totes les escoles i els instituts l'haurien de contemplar

[...] como un componente esencial de una educación de buena calidad, integral [...] y que apoya a los jóvenes para que estos desarrollen el conocimiento, las habilidades, las actitudes y los valores éticos necesarios para tomar decisiones conscientes, saludables y respetuosas acerca de las relaciones, el sexo y la reproducción (UNESCO, 2018:3).

És cert que, des de mitjans del segle passat, molts països d'Europa imparteixen una educació afectiva-sexual de caràcter integral i inclusiva a infants i adolescents. A Noruega, per exemple, ho fan mitjançant diverses vies com l'escola, la família o, fins i tot, a través de programes educatius de la televisió pública com per exemple "Newton".¹ A Dinamarca, a més, els centres educatius dediquen una setmana exclusivament a qüestions sobre sexualitat i afectivitat, durant la qual la mateixa ministra d'educació s'acosta a les aules per a advertir als infants i els adolescents del gran impacte que provoca l'entorn en els comportaments sexuals, entre altres (El sexe ignorat, 2019; Barchilón, 2021).

Malauradament, la diferència és abismal si comparem la situació d'Espanya amb la resta de països d'Europa. I és que, per començar, a Espanya, les limitacions dels contextos polítics i socials es tradueixen en el fet que les lleis d'educació no contemplen l'obligatorietat d'incloure l'educació afectiva-sexual en el currículum educatiu de les escoles i instituts (Coordinadora Estatal de Organizaciones Feministas del Estado Español, 2016; Perea, 2017). D'aquesta manera, aquesta queda supeditada a l'interès i la bona voluntat dels i les docents - sense que siguin continguts transversals en el projecte educatiu del centre -, les quals s'han de resignar a desenvolupar una classe a l'any de caràcter més aviat pràctica i preventiva, durant la qual s'ensenya bàsicament la forma correcta d'utilitzar alguns mètodes anticonceptius per a evitar embarassos no desitjats i malalties de transmissió sexual, entre altres. A més d'això, les sessions en matèria d'educació sexo-afectiva solen caracteritzar-se, normalment, per ser molt teoritzades i estar massa enfocades en matèria de salut reproductiva, és a dir, en un nivell biològic que se centra principalment en el

¹ Newton és un programa d'educació afectiva-sexual que s'emet des de 1995 a la televisió pública nòrdica. Es caracteritza per explicar els diferents continguts sexuals i afectius adaptant-se al públic infantil i jove sense caure en eufemismes o mostres de pudor, és a dir, d'una manera directa i senzilla i a través d'exemples reals. A més, el jovent pot accedir als diferents capítols quan necessiten perquè també es penguin a Internet (Melgar, 2016). Una mostra d'aquest programa traduïda al català la podem trobar al documental "El sexe ignorat" (2019, min. 02:24).

component sexual, però ignora tant l'afectiu com els nivells psicològics, ètics, emocionals i socials (El sexe ignorat, 2019; Serrano, 2002). Es cau en l'error de pensar que uns mínims continguts teòrics, generalistes i gens adaptats a les persones que els reben, poden tenir un efecte en les seves maneres de fer, pensar o en les seves decisions vitals, entre altres. Tanmateix, tot i que existeix una gran diversitat d'identitats sexuals i de gènere, aquestes activitats educatives solen estar molt centrades en la cis-heterosexualitat i, per tant, no solen ser diverses ni inclusives per a les persones LGBTIQ+. A més, avui a Espanya el plaer en la sexualitat encara s'entén des d'una visió androcèntrica, fet que deixa, per exemple, l'educació afectiva-sexual de les dones relegada només a la qüestió reproductiva i de salut. Fins i tot, s'obvia el fet que la sexualitat i l'afectivitat són productes culturals que es conceben de manera diferent entre les diverses cultures, fet que comporta que els centres educatius segueixin reproduint una educació afectiva-sexual racista, classista, hegemònica, eurocèntrica i colonialista que no té en compte les minories culturals (Barriga, 2013; Pulecio, 2009). Per tant, s'evidencia com les activitats en matèria afectiva-sexual que es duen a terme a les escoles i instituts no resulten gens atractives per una bona part del jovent, ja que no responen a les seves demandes, necessitats i expectatives, entre altres (Coordinadora Estatal de Organizaciones Feministas del Estado Español, 2016; Sexualitat, amb Elena Crespi i Clara Moraleda, 2019).

Cal dir, però, que en alguns centres educatius en diverses comunitats autònomes d'Espanya ja estan duent a terme algunes propostes en matèria d'educació afectiva-sexual. Un exemple el trobem a l'Institut Públic Isabel de Villena de València, on els i les alumnes han après a expressar-se amb total llibertat sobre la seva sexualitat i afectivitat gràcies al fet que Rosa Sanchís, la mestra de català, n'és especialista i ha creat el bloc sexo-afectiu *karicies.com*² (El sexe ignorat, 2019). A Catalunya alguns centres educatius també duen a terme algunes iniciatives que fomenten l'educació afectiva-sexual del jovent, com a l'IES Turó de Roquetes, on l'equip docent desplega tallers on s'introdueixen alguns conceptes anatòmics i es parla sobre sexualitat, gènere i afectivitat, o l'IES Francesc Carbó i Batlle, al qual assisteix assíduament la sexòloga clínica i ginecòloga Raquel Tullueda per a resoldre dubtes i impartir xerrades (El sexe ignorat, 2019). Però, tot i aquests exemples puntuals, l'educació afectiva-sexual segueix generant una gran desigualtat entre les escoles i els instituts de les diferents comunitats autònomes (Cabrera, 2015). Com aspecte positiu a destacar trobem l'entrada en vigor de la nova llei educativa LOMLOE de 3/2020, de 29 de desembre³ - modificant la LOE 2/2006, de 3 de maig, d'Educació -, a partir de la qual es comença a apostar pel foment de l'educació afectiva-sexual de manera transversal a les escoles i instituts d'Espanya (Barchilón, 2021). Tot i això, caldrà veure si aquesta es desenvoluparà des d'una perspectiva que superi la visió sexista, falò i coitocèntrica, heteronormativa i insistentment masculina que fins ara sol predominar (Moreno, 2019).

D'altra banda, a Espanya la família tampoc sol ser un suport per als i les adolescents en matèria d'educació afectiva-sexual, derivant sovint la responsabilitat al professorat i implicant-se, sovint,

² *Karicies.com* és un bloc d'educació afectiva-sexual que, a més de ser un autèntic espai de comunicació horitzontal entre docents i alumnes, ofereix una manera d'entendre la sexualitat àmplia i inclusiva, tot deixant de banda la típica mirada heterosexual, coital, sexista i normalista que sol predominar als centres educatius.

³ La Llei Orgànica 2/2010, de 3 de març, de salut sexual i reproductiva i de la interrupció voluntària de l'embaràs, inclou la formació dels i les professionals en aquests temes i també la necessitat de donar suport a la comunitat educativa per dur a terme activitats formatives sobre educació afectiva-sexual, la prevenció d'infeccions de transmissió sexual i embarassos no desitjats, entre altres, facilitant també informació a les famílies (Llei Orgànica 2/2010, de 3 de març).

molt poc en aquest aspecte educatiu. L'estudi "Relaciones afectivas y sexualidad en la adolescencia" de la Liga Española de la Educación (2013) constata que en l'actualitat només un 12% dels infants i adolescents rep educació sexual per part de la família. Moltes mares i pares coincideixen en el fet que els preocupa promoure en els seus fills i filles conductes sexuals precoces i inadequades i és, per aquest motiu, que presenten certa reticència a dialogar amb ells i elles sobre temes de sexualitat i afectivitat, entre altres. Però contràriament i sorprenentment, els i les adolescents més actius sexualment solen ser els menys informats (Wilcox i Robbins, 2016), i l'acompanyament de les seves famílies podria resoldre, justament, molts dels dubtes, pors i neguits que presenten, sense que hagin de recórrer a altres fonts d'informació, grups d'iguals o persones fins i tot desconegudes que els poden acabar, en molts dels casos, desinformant i confonent (Serrano, 2002).

En definitiva, s'evidencia que a l'Estat Espanyol encara impera una gran ignorància davant la importància de legitimar el dret a l'educació afectiva-sexual dels infants i adolescents. Tanmateix, però, esdevé impossible no evidenciar que l'adolescència és una etapa de canvis físics, psíquics, biològics i sexuals on els i les joves presenten la necessitat de rebre, entre d'altres, informació afectiva-sexual de qualitat (Perea, 2017). Per tant, el fet que actualment a Espanya els i les adolescents no rebin l'educació afectiva-sexual que necessiten i demanden per part dels centres educatius i les famílies provoca que recorrin a altres fonts d'informació, d'entre les quals la principal és Internet. En aquest sentit, a Internet podem trobar informació afectiva-sexual de qualitat, correcta i útil, però també en podem trobar molta de distorsionada, esbiaixada i no verificada. Així doncs, tot i que Internet pot ser una eina molt efectiva per a resoldre de manera educativa les necessitats i demandes afectiva-sexual dels i les adolescents, el fet que la majoria de contingut sobre sexualitat i afectivitat a la xarxa sigui esbiaixat - afegint el fet que el jovent no sol rebre cap mena d'orientació i/o acompanyament adult, a l'hora de filtrar i contrastar de manera crítica la informació que troben -, provoca que acabin desbordats i inserits en un estat de desinformació important. D'aquesta manera, part de la informació afectiva-sexual que el jovent consulta a Internet, més que resoldre els seus dubtes, els desinforma i crea confusió (Vilà, 2020). Aquest aspecte pot incidir negativament en aspectes clau del seu desenvolupament, com ara en aspectes sobre la creació de la identitat afectiva-sexual i la seva autoimatge, sobre les expectatives que mantenen en relació amb la sexualitat i/o a les relacions que estableixen amb parelles afectiva-sexual, entre altres (Serrano, 2002).

Dit això, la manca o limitació de les capacitats per poder prendre les seves decisions, controlar impulsos i sentiments, per entendre la informació o els conceptes utilitzats, etc. pot derivar, per una banda, en què el jovent desenvolupi conductes de risc en aquesta etapa de la seva vida, com ara el sexe sense consentiment o les malalties de transmissió sexual - en les quals la família, els mitjans de comunicació, els centres educatius, les amistats, etc. tenen un important nivell d'influència sobre elles i ells - i, per l'altra, que siguin possibles víctimes d'assetjaments o abusos com ara el *sexting* o el *cyberbullying*, entre altres (Vilà, 2020). Està demostrat que aquelles persones que accedeixen a informació de qualitat sobre aquests temes, adquireixen habilitats i eines per prevenir aquestes conductes de risc, ja que es disposa de diferents oportunitats i recursos per establir relacions afectives i sexuals més segures (Rodríguez et Al., 2012).

Cal dir, a més, que aquesta problemàtica s'ha agreujat amb l'estat de pandèmia actual, ja que s'ha demostrat que cada vegada és més jove el públic que accedeix a Internet per a consultar continguts sexuals i recórrer a la pornografia més accessible - principalment a través de les plataformes de

pornografia més utilitzades o *mainstream* - com a mètode educatiu i d'inspiració afectiva-sexual (Institut de Joventut (INJUVE), 2020; Borràs, 2020), distorsionant les pràctiques afectives i sexuals quan el jovent no té la capacitat crítica davant dels continguts als quals s'exposen. La plataforma *Change.org*⁴ ja va obrir una petició que recull més de 40.000 signatures que demanen el tancament de plataformes pornogràfiques de la web com *Pornhub*⁵, tot denunciant que els i les adolescents poden accedir sense cap mena de control ni restriccions a escenes pornogràfiques de caràcter violent, delictives i no consentides com violacions, maltractaments a dones o abusos a menors (La Vanguardia, 2020; Programa Horizonte, 2021). Per tant, si aquests continguts no es consumeixen de manera crítica i contrastant-los amb altres tipus d'informació afectiva-sexual o, fins i tot, amb altres tipus de pornografia⁶, poden afectar negativament al jovent i, fins i tot, incitar-los/les a reproduir conductes relacionades amb la violència de gènere, contribuint alhora en la creació d'una societat poc inclusiva i igualitària (Masip, 2018).

El fet que al nostre país, a l'hora de realitzar la transició de la infància a la vida adulta encara hi hagi masses joves rebin una informació afectiva-sexual incorrecta, incompleta i plena de prejudicis és una problemàtica que no ha de passar desapercebuda per a l'Educació Social.

No existen excusas válidas para evitar proporcionar a las personas la educación sexual integral que necesitan para vivir digna y saludablemente. La realización del derecho a la educación sexual juega un papel preventivo crucial y recibirla o no puede resultar una cuestión de vida o muerte (ONU, 2010 a Malón 2012:220).

És necessari, doncs, formar al jovent i acompanyar-lo perquè aprengui a buscar, seleccionar i utilitzar la informació sobre sexualitat i afectivitat que cerquen a Internet de manera crítica (Sánchez, 2016). En aquest sentit, l'educador/a social pot desenvolupar competències molt pertinents a l'hora d'educar en matèria afectiva-sexual al jovent, tals com la formació, transmissió i promoció de la cultura (ASEDES, 2007). Per tant, existeix la possibilitat que l'Educació Social sigui una de les vies adequades perquè una persona professional, experta, propera i de confiança s'incorpori als centres educatius i acompanyi als i les adolescents, fent de pont entre el seu procés d'educació afectiva-sexual i Internet, tot oferint-los les eines necessàries per a obtenir informació rellevant, validada i contrastada (Díez, Herranz, Rodríguez, 2012). També és una bona estratègia per oferir suport a les famílies i l'equip educatiu de les escoles i instituts perquè treballin en la mateixa línia, ja que el fet d'introduir l'educador/a social a les escoles com a educador/a afectiu-sexual a través d'Internet possibilita també desplegar formacions tant a les famílies com al professorat, dedicades tant a l'educació afectiva-sexual en si com a estratègies de cribratge i recerca

⁴ *Change.org* és una plataforma activista d'Internet que recull peticions públiques i lliures de caràcter cívic, reformista i social que reivindiquen el compliment dels drets humans a través de la recollida internacional de signatures i la consegüent pressió social. (Ferrer, 2018).

⁵ *Pornhub* és el portal de pornografia en línia més gran i consultat del món. La pàgina web va obtenir, només l'any 2019, 42.000 milions de visites, a les quals ofereix més de 6 milions de vídeos pornogràfics de manera gratuïta i sense restriccions d'edat. Aquesta plataforma està sent molt criticada perquè no presenta un sistema que verifiqui l'edat de l'usuari ni el consentiment de les persones que apareixen en el contingut pornogràfic, fet que provoca que es filtrin vídeos amateurs caracteritzats per un contingut negligent (La Vanguardia, 2020; Programa Horizonte, 2021).

⁶ El tipus de pornografia que ofereixen plataformes com Pornhub és la més accessible i *mainstream*, però la menys educativa en matèria de sexualitat i afectivitat per al jovent (Oliver, 2017). És per això que ja són diverses les persones que han pres la iniciativa de millorar la qualitat de la pornografia i fomentar-la entre el jovent. Candida Royale va ser la pionera a la dècada dels 80, mostrant a través de la seva pornografia la part emocional del sexe, el punt de vista femení i negant-se a què l'ejaculació de l'home sigui el punt culminant dels vídeos. Actualment i a Espanya, Erika Lust és la màxima referent de la pornografia educativa (El sexe ignorat, 2019; Blanco, 2017).

dels continguts afectius i sexuals que podem trobar a Internet, i per tant a un major suport per als i les adolescents, entre altres.

Tanmateix, considero que la intervenció en aquesta problemàtica per part de l'Educació Social és una bona oportunitat tant per a incloure la figura de l'educador/a social a les escoles i instituts, on actualment no tenen la presència que haurien de tenir, com per a començar a visibilitzar-la com una figura professional que pot impartir l'educació afectiva-sexual, a partir de treballar i intervenir amb els diferents membres de la comunitat educativa. A més d'això, el fet d'abastir-se d'Internet com una eina d'intervenció socioeducativa, pot aportar un gran valor afegit i innovació a la professió. En l'actualitat, Internet és quelcom intrínsec en les vides dels i les adolescents i, per aquest motiu, aquesta eina pot ser més factible i pot tenir més impacte en l'educació afectiva-sexual del jovent que una figura adulta o una sessió educativa, especialment les de caràcter teòric. Així doncs, per tal que els i les adolescents s'interessin en l'educació afectiva-sexual i així respondre les seves altes demandes i necessitats, cal que l'Educació Social s'enfronti al repte de conèixer i abastir-se d'Internet, no només com un recurs que pot proporcionar oportunitats socioeducatives sinó també com una eina que propicia connectar més i millor amb el jovent per a tractar temes sobre educació afectiva-sexual (Vilà, 2020), sempre tenint en compte uns criteris o pautes en l'elaboració dels continguts i materials sobre temes afectius i sexuals, tals com la salut sexual i emocional, la socialització d'hàbits saludables, promoure el respecte a la diversitat, entre altres, els quals hauran d'estar directament connectats amb un previ estudi de les necessitats, demandes i requeriments que presenta el jovent amb el qual es treballa. En aquest sentit, "la millor mesura per evitar dur a terme activitats poc interessants per als xavals és preguntar-los directament" (UNESCO, 2018); per tant, els i les adolescents hauran de ser participants i esdevenir actius durant la tria i elaboració dels continguts afectius-sexuals a treballar.

Fins i tot, seria un bon punt de partida per començar a visibilitzar la necessitat de professionalitzar materials afectius-sexuals virtuals i crear programes en línia que aportin coneixements i eines al jovent en matèria d'educació afectiva-sexual, com també per a emfatitzar la importància de recollir dades científiques a partir de l'avaluació de les experiències realitzades en matèria d'afectivitat i sexualitat, entre altres (Vilà, 2020). Es tracta d'una manera, doncs, de possibilitar que d'una vegada per totes l'educació afectiva-sexual sigui quelcom transversal a les escoles i instituts, on es pugui pensar la figura de l'educador/a social com una persona professional, experta, propera i de confiança que faci de pont entre el procés d'educació afectiva-sexual del jovent i Internet, però també com una figura de suport que ofereixi formacions als docents i a les famílies per tal que treballin en la mateixa línia amb els i les adolescents. A més, la idea de voler contrarestar l'estat de desinformació afectiva-sexual del jovent a partir d'oferir-los una educació integral és alhora una estratègia de prevenció multidireccional, que a més de perseguir l'objectiu d'evitar el desenvolupament de conductes de risc o d'assetjaments entre el jovent, podria contribuir a la transformació de la societat, és a dir, a la consecució d'una societat més formada en sexualitat i afectivitat, més segura, tolerant, respectuosa i inclusiva, que propicien el fet de deixar enrere certes actituds i comportaments que solen desencadenar en algun tipus de violència masclista o discriminació de gènere (Portalatin, 2019).

Per aquests i altres motius m'interessa, a partir del present Treball Final de Grau, desenvolupar un article de revisió que explora, descriu i visibilitza els continguts visuals, característiques, format, oportunitats, potencialitats però també limitacions i/o mancances dels continguts virtuals sobre

sexualitat i afectivitat que solen consultar els i les adolescents a la xarxa, a partir de diferents pàgines web, tot emfatitzant la figura de l'educador/a social com a educador/a sexo-afectiu. D'aquesta manera, em proposo dur-ho a terme a partir de *conèixer quin podria ser el paper de l'educador/a social com a pont entre l'educació afectiva-sexual del jovent i Internet*, a partir dels següents objectius secundaris:

- Conèixer a quines plataformes virtuals solen accedir els i les adolescents per tal de resoldre els seus dubtes sobre sexualitat i afectivitat;
- Explorar quin tipus de continguts ofereixen les pàgines web a les quals solen accedir els i les adolescents per a cobrir les seves necessitats, inquietuds i demandes afectives i sexuals;
- Detectar quin tipus de potencialitats i mancances presenten els continguts en línia dirigits i consultats pel jovent sobre sexualitat i afectivitat;
- Explorar de quina manera l'educador/a social podria incloure's als centres educatius per mitigar les mancances que presenten els continguts sexo-afectius en línia que consulta el jovent; i
- Explorar com pot l'educador/a social abastir-se d'Internet com a eina socioeducativa per a l'educació afectiva-sexual.

Idealment, aquest treball pot derivar en un debat i activitats per dur a terme propostes pràctiques i específiques a escala virtual i amb pàgines webs que tinguin un contingut de qualitat, dirigit principalment al jovent, però també a la resta de la comunitat educativa, sobre temes afectiu-sexuals i la diversitat de manera transversal, que parteixin d'Internet com una eina socioeducativa i per l'educació afectiva-sexual. Accedint a Internet com a canal de comunicació amb el jovent, utilitzant el seu llenguatge i pensaments, i responent als seus dubtes i neguits, facilitarà que es mostrin més receptius i ens puguem acostar a elles i ells, interessant-se per allò que els hi volem transmetre i/o explicar i que puguin sentir-se expressar-se i sentir-se lliures sense la necessitat de ser jutjats o observats (Serrano, 2002).

Parteixo també d'un interrogant de partida sobre *quin podria ser el paper de l'educador/a social com educador/a sexo-afectiu dels i les adolescents abastint-se d'Internet com a eina socioeducativa?*, el qual m'ha servit de guia per a la recerca i revisió bibliogràfica. Per respondre a aquests interrogants generals, he formulat els següents d'específics:

- A quines plataformes de la web solen accedir els i les adolescents per a cobrir les seves necessitats i demandes afectives i sexuals?
- Quin tipus de contingut sobre sexualitat i afectivitat ofereixen les plataformes web a les quals assoleixen accedir els i les adolescents?
- Quines potencialitats i mancances presenta el contingut sobre sexualitat i afectivitat que els i les adolescents solen consultar a Internet?
- De quina manera l'educador/a social podria incloure's als centres educatius per mitigar les mancances que presenten els continguts sexo-afectius en línia que consulta el jovent?
- Com pot l'educador/a social abastir-se d'Internet com a eina socioeducativa per a l'educació afectiva-sexual?

2. Metodologia i disseny del procés de revisió

Partim de la base de què els articles de revisió es caracteritzen per tenir com a finalitat la recopilació i examinació de tota aquella bibliografia i webgrafia publicada sobre un tema específic per tal de donar compte, conèixer i contextualitzar l'estat actual de la problemàtica sobre la qual es vol treballar i, d'aquesta manera, poder pensar futures estratègies o vies d'actuació i intervenció. “Revisar és, segons el diccionari Institut d'Estudis Catalans (IEC), examinar alguna cosa per detectar-ne i corregir les possibles errades, però també significa examinar quelcom per assegurar que es compleixen els requisits necessaris” (Rodríguez, 2021). És per això, doncs, que l'article de revisió és la modalitat de treball acadèmic que més encaixa amb les fites que em proposo aconseguir amb el desenvolupament del present treball, les quals estan relacionades tant amb la detecció de les possibles oportunitats, limitacions i/o mancances dels continguts d'Internet sobre sexualitat i afectivitat que consulta el jovent, com amb l'examinació de què es compleixen els requisits perquè l'educador/a social s'inclouï a les escoles i instituts com a educador/a sexo-afectiu a través d'Internet com a eina socioeducativa. Cal considerar, però, que l'article de revisió que desenvolupo es caracteritzarà per tenir una perspectiva interseccional⁷, és a dir, que partirà d'una visió àmplia, inclusiva i integral de la sexualitat i afectivitat i, per tant, tindrà en compte aspectes com ara la diversitat d'identitats sexuals i de gènere o les persones amb diversitat funcional i/o intel·lectual.

A l'hora de dur a terme la recerca bibliogràfica i documental per al present article de revisió, m'he basat en una metodologia qualitativa i descriptiva que m'ha permès revisar de manera sistemàtica i organitzada les diferents fonts acadèmiques. El procés de recerca s'ha dut a terme entre els mesos de març i maig del 2021, principalment mitjançant el cercador Google Chrome - especialment per cercar aquelles pàgines web, campanyes i programes específics sobre sexualitat i afectivitat dirigits al jovent -, encara que també s'han consultat plataformes més específiques com Redalyc, Dialnet, Psycodoc o Google Scholar. Aquests recursos m'han aportat informació rellevant, ja que són bases de dades amb estudis socials que tenen publicacions sobre la temàtica tractada al nostre país.

Durant el procés de recerca he utilitzat diverses paraules clau, tant en llengua catalana com en castellana, per a localitzar aquells recursos més adients per al meu treball, tals com “educació afectiva-sexual”, “educació sexual”, “adolescència i educació afectiva-sexual”, “educació sexual a Espanya”, “adolescència, Internet i sexualitat”, “sexualitat i afectivitat en l'adolescència”, “Internet eina socioeducativa”, “educació social i educació afectiva-sexual”, entre altres. D'aquesta manera he obtingut un nombre suficient de documents acadèmics rellevants pel meu treball, tant fonts primàries i secundàries, tals com articles de recerca, informes, llibres, tesis doctorals i treballs de final de màster (Rodríguez, 2021). Cal dir que també s'han considerat documentals i notícies d'actualitat que he trobat adient incloure com a fonts complementàries en algunes parts del treball, per exemple, en la introducció. Tot plegat m'ha permès aprofundir en la problemàtica que provoca que actualment a Espanya l'educació afectiva-sexual sigui una tasca pendent, per tal de donar compte, per una banda, de les mancances i oportunitats que presenten les webs - les quals inclouen

⁷ El concepte interseccionalitat està íntimament lligat a les crítiques de les feministes negres i dels països del Sud al feminisme hegemònic blanc, en tant que aquest no responia a les seves demandes, identitats, experiències de dones triplement oprimides: per dones, per negres, per pobres (Crenshaw, 1989:57-65; Davis, 2008:72-74). La mirada interseccional, doncs, desconstrueix el concepte de “dona” en singular, i el de “gènere”, com la base de les teories feministes que postulen una identitat en comú o experiències de subordinació compartides entre les dones, permetent així la interacció entre els conceptes de classe, raça, gènere i sexualitat en qualsevol anàlisi feminista entorn el poder i la dominació (Crenshaw, 1989:57-65; Davis, 2008:72-74). Tot i que no hi ha consens en considerar la interseccionalitat com una teoria, un concepte o una estratègia per l'anàlisi feminista, en aquest treball entenem interseccionalitat com la interacció de múltiples identitats i experiències d'exclusió i subordinació (Davis, 2008:66-67).

webs informatives (governamentals, d'entitats socials, etc.), campanyes, vídeos, etc. -, a les quals accedeix el jovent per a resoldre les seves demandes, inquietuds i necessitats afectiva-sexuals; i per l'altra, de la possibilitat d'incloure la figura de l'educador/a social com a pont entre el procés d'educació afectiva-sexual del jovent i Internet.

El procés de validació dels recursos bibliogràfics i documentals finalment seleccionats per al treball s'ha anat duent a terme a la mateixa vegada que es realitzava la recerca. En aquest sentit, tot i que m'ha estat possible obtenir en la recerca informació validada, contrastada i fiable, també he hagut de destriar aquella que he considerat no actualitzada, que es basava en opinions personals, que partia de prejudicis o estereotips o que mostrava informació poc rellevant o poc inclusiva sobre la temàtica que m'ocupa. A més d'això, he intentat incloure en la recerca aquelles fonts bibliogràfiques i documentals més actualitzades, basant-me així sobretot en aquelles fonts publicades en els últims 10-15 anys, a excepció d'algunes publicacions més antigues que he considerat precís incloure-les en la recerca. En total, s'han recercat i revisat un total de 85 fonts bibliogràfiques i documentals, de les quals he acabat seleccionant i validant 63 per a dur a terme el treball. Les fonts documentals finalment seleccionades estan escrites tant en català com en castellà i la majoria són d'accés gratuït via Internet, tot i que algunes també han sigut de pagament o procedents de biblioteques públiques.

D'altra banda, s'han revisat un total de 35 pàgines web amb contingut sexual i afectiu, de les quals he acabat seleccionant i validant 28 per a dur a terme el treball. A l'hora de revisar el contingut sobre sexualitat i afectivitat que ofereixen les webs, he establert uns criteris que m'han permès detectar aquelles potencialitats que ofereixen i també les limitacions i/o mancances. Els criteris establerts per a revisar el contingut que ofereixen les diferents webs revisades per a l'article de revisió són: i) quins són els continguts que ofereixen; ii) la manera com es presenten els continguts que ofereixen; iii) si els recursos que ofereixen faciliten el procés educatiu en matèria afectiva i sexual o si, ans al contrari, poden distorsionar, limitar o afectar negativament aquest procés; iv) De quina manera es comuniquen amb el jovent; v) si el contingut està verificat, contrastat i basat en evidències; vi) si el contingut és inclusiu i té en compte les diverses identitats sexuals i de gènere, com les persones LGBTIQ+, o si més aviat està centrat a nivell cis-heterosexual i/o heteronormatiu. ; vii) si el contingut té en compte a les persones amb diversitat funcional tant física com intel·lectual; viii) si la plataforma web facilita un diàleg, debat i/o discussió amb els i les joves sobre el contingut que ofereix o es presenta de manera unidireccional; ix) Si el contingut es presenta tenint present la diversitat cultural o si, per contra, la informació està dirigida a grups socials majoritaris, i/o x) si la informació té en compte l'afectivitat i el vessant més emocional o està més enfocada en salut reproductiva.

Finalment, per concloure el procés de recerca i selecció, s'ha llegit i analitzat de manera crítica tota la informació d'aquelles fonts seleccionades per tal de validar-les, procedint a continuació al buidatge i ordenació de tota la informació requerida pel treball segons l'estructura plantejada.

Em sembla precís mencionar, però, que una de les grans dificultats a l'hora de fer el treball de revisió bibliogràfica foren les limitacions a l'hora de trobar publicacions espanyoles sobre la temàtica que m'ocupa. El fet que a Espanya no es recullin avaluacions d'experiències en matèria d'educació afectiva-sexual, o que l'educador/a social no tingui la presència que hauria de tenir a les escoles i instituts com a educador afectiva-sexual dels i les adolescents, m'ha limitat molt la recerca.

Una altra limitació ha estat la dificultat per a trobar pàgines webs alternatives dirigides als i les adolescents amb suficient contingut educatiu sobre sexualitat i afectivitat per a poder realitzar una revisió de qualitat, ja que la majoria de pàgines web són de caire institucional i moltes d'aquelles més alternatives no es troben operatives o presenten un contingut insuficient i de baixa qualitat, on només es mostren imatges de campanyes enfocades en la prevenció de les malalties de transmissió sexual o escuetes entrades de blog amb un contingut no verificat, més enfocades en opinions personals. Fet que no deixa de ser una evidència més de les necessitats que actualment presenta el jovent en el camp de l'educació en sexualitat i afectivitat. A més, a causa de la manca de temps i espai per a realitzar el treball només he pogut seleccionar i revisar una petita mostra de totes aquelles webs amb contingut educatiu sobre sexualitat i afectivitat que existeixen actualment a Internet. Tot i això, per mitigar possibles conseqüències i considerar la informació representativa, s'ha dut a terme una recerca tan extensa com ha sigut possible, quant a lloc, any de publicació i tipus de font, per tal d'obtenir així un alt grau d'informació que permeti construir un article de revisió representatiu, ampli i de qualitat sobre els diversos aspectes que em proposo treballar, esmentats anteriorment (Vilà, 2020). Tanmateix, no he pogut incloure en la revisió informació acadèmica que constati l'augment de consum de pornografia en els i les adolescents en època de confinament per la COVID-19, ja que tota la informació que existeix sobre el tema està en un format de diari, opinió, etc. que no compleix els criteris per a ser inclosa en el present article de revisió. Igualment, la informació que he considerat necessari afegir està inclosa en un format de peu de pàgina.

3. Descripció de l'estat de la qüestió en el context de l'estat espanyol⁸

3.1. Aportacions i definicions sobre l'educació afectiva-sexual

Per a referir-me a l'educació afectiva-sexual del jovent al llarg del present treball, considero pertinent explicar, en primer lloc, que s'entén per aquest terme a partir de diverses definicions aportades per diferents autors i institucions.

Segons l'Oficina Regional per Europa de l'Organització Mundial de la Salut (OMS, 2010), cal entendre l'educació sexual part d'aquella educació més general. D'aquesta manera, l'educació sexual afecta positivament al desenvolupament de la personalitat dels nois i noies, contribuint no només a la prevenció de les conseqüències negatives relacionades amb la sexualitat, sinó millorant també la qualitat de vida, la salut i el benestar de totes les persones. L'educació sexual, doncs, afavoreix la promoció de la salut de la societat en general.

Javier Gómez Zapiain en el seu article *Educación afectivo sexual* (2000), considera difícilment comprensible el desenvolupament de la sexualitat humana sense incloure el pla afectiu i emocional, ja que l'afectivitat entesa com la via per la qual s'estableixen els vincles interpersonals i fonamentada en la "teoria de l'afecció", és una necessitat humana molt rellevant dins dels estudis sobre sexualitat. És per això que l'autor recomana partir d'una mirada holística que entengui la sexualitat des d'un pla biològic, però també des del psicosocial.

Maria Isabel Gutiérrez i Rosa María Zapata en el seu llibre *Salud sexual y reproductiva* (2016), comenten que la sexualitat és inherent a l'ésser humà i abasta la totalitat de la persona: biològica, psicològica, social i emocional. La sexualitat segons les autores, doncs, és molt més que genialitat.

En aquest sentit la Coordinadora Estatal de Organizaciones Feministas del Estado espanyol, indica en el seu informe *Derechos sexuales y reproductivos para todas, todas, todas* (2016) que cal abordar l'educació afectiva-sexual de manera integral, tractant tant continguts fisiològics i biològics, com afectius i emocionals. Fet que implica anar més enllà de la prevenció d'embarassos i malalties de transmissió sexual, incloent-hi qüestions com ara actituds i habilitats en les relacions sexuals, erotisme i plaer, maneig de les emocions, orientació, diversitat, identitat sexual, etc.

És per això que, recuperant l'article de Javier Gómez Zapiain (2000)⁹ indicat anteriorment, i per tal d'anar més enllà d'aquelles qüestions de tipus més sexual com ara la penetració o les relacions sexuals, i així incloure aquells elements afectius i emocionals que també componen la sexualitat, en el present treball no ens referirem a l'educació sexual, sinó l'educació afectiva-sexual.

D'altra banda, si fixem la mirada en l'edat aconsellada per a l'abordatge de l'educació afectiva-sexual, la Coordinadora Estatal de Organizaciones Feministas del Estado espanyol (2016)¹⁰ comenta que l'educació afectiva-sexual es considera un dret i una necessitat que ha d'estar coberta

⁸ El present treball pretén ser tant una continuació i ampliació del TFG de la Susanna Vilà Fajardo. Una alumna de la UOC que l'any 2020 va revisar les principals fonts d'informació sobre sexualitat i afectivitat dels i les adolescents, centrant-se en Internet com a font d'informació i en el paper de l'educador social en la promoció de la salut afectiva-sexual. El fet de que el treball s'hagi fet fa un any, sumat a que en l'estat de pandèmia no s'han ampliat els coneixements, implica que, tot i que s'han utilitzat d'altres diferents, moltes de les referències bibliogràfiques que s'utilitzen en aquest apartat són iguals a les que utilitza la Susanna en el seu treball.

⁹ Gómez, J. (2000). "Educación afectivo sexual". A: *Anuario de sexología*, 6, pp. 41-56.

¹⁰ Coordinadora Estatal de Organizaciones Feministas del Estado español. (2016). *Derechos sexuales y reproductivos para todas, todas, todas*. Madrid.

al llarg de tota la vida, per a poder efectuar un ple desenvolupament dels nostres cossos i les nostres sexualitats i per a la construcció d'una societat respectuosa, equitativa i sense violències basades en el gènere, l'orientació sexual o la identitat de gènere.

Tanmateix, la Revista d'Estudis de Joventut de l'Institut de Joventut d'Espanya (INJUVE) amb Antonio Fuertes i Eva González com a coordinadors i el suport de la Universitat de Salamanca publica *La salut afectiva-sexual de la joventut a Espanya* (2019)¹¹, indica que l'afectivitat i la sexualitat tenen una rellevància indubtable en l'adolescència a causa de les transformacions biològiques i psicosocials que sorgeixen en aquesta etapa vital, les quals donen lloc a noves i diferents formes de vivenciar la sexualitat i les relacions afectives amb la resta. Per tant, aspectes com la recerca, l'inici i l'exploració de la sexualitat o la intimitat relacional són centrals per al desenvolupament dels i les adolescents. En aquest sentit, els autors comenten que aquest procés esdevé complex per a totes i tots els adolescents, però incideixen que encara serà més difícil per a aquells/elles que l'afrontin des d'alguna posició d'exclusió o major vulnerabilitat personal o social, com ara persones lesbianes, gais, bisexuals, transgènere, transsexuals, intersexuals o queer (LGBTIQ+), persones amb algun tipus de diversitat funcional i/o intel·lectual, o persones procedents d'altres ètnies o cultures. És per això que els autors insisteixen que resulta fonamental impartir una educació afectiva-sexual holística i de qualitat en les aules, per a promoure en els i les adolescents un desenvolupament personal, social, sexual i afectiu saludable i positiu.

Així doncs, el present treball se centra particularment en l'estudi de l'educació afectiva-sexual en l'etapa vital de l'adolescència, entenent-la a partir de l'article *La educación de las mujeres: nuevas perspectivas* de Consuelo Flecha García i Marina Núñez Gil (2001), com un dret dels i les adolescents a rebre una informació rigorosa, objectiva i completa a nivell biològic, psíquic, social i afectiu.

3.2. Situació legal de l'educació afectiva-sexual a l'Estat Espanyol

L'educació afectiva-sexual a Espanya es considera una tasca pendent. Les carències, o millor dit absències, en matèria d'educació afectivo-sexual tenen una llarga trajectòria als centres educatius de l'estat espanyol, donat que no existeix cap obligació legislativa d'incloure en el currículum escolar cap contingut relacionat amb la sexualitat: sigui a nivell biològic, social o psicològic.

Tal com indiquen Fuertes i González a la revista *La salut afectiva-sexual de la joventut a Espanya* (2019)¹², fins ara l'educació afectiva-sexual a l'estat espanyol “está sujeta a numerosos intereses sociales, políticos, ideológicos y/o religiosos” (Fuertes i González, 2019: 128). Per tant, encara que hagi millorat en les últimes dècades, encara continuen existint dèficits i biaixos d'informació rellevants que impliquen un risc per a la salut afectiva-sexual dels i les adolescents. I això ho podem comprovar a partir de la següent revisió, que s'enfoca en analitzar com han anat canviant les diferents reformes educatives des dels anys noranta fins a l'actualitat.

En efecte, no va ser fins a l'entrada en vigor de la Llei Orgànica 1/1990, de 3 d'octubre, de l'Ordenació General del Sistema Educatiu (LOGSE), que es van incorporar en el currículum educatiu continguts específics sobre educació sexual. Per primera vegada s'estableixen objectius

¹¹ La primera part del monogràfic consta de vuit apartats, els quals tracten diferents temes vinculats a l'afectivitat i la sexualitat. La segona part està dividida en tres apartats i se centra en presentar tres propostes diferents que representen un exemple de bones pràctiques en la promoció d'una educació afectiva i sexual saludable. Per acabar, la tercera part presenta un únic apartat que proporciona als professionals que treballen amb joves diferents materials i recursos en línia per a treballar la salut afectiva-sexual.

¹² Fuertes, A; González, E. (2019). *La salud afectivo-sexual de la juventud en España*. Madrid: INJUVE.

fonamentats en la igualtat, amb la intenció que cada subjecte formés la seva pròpia identitat a partir de coneixements que li permetessin desenvolupar-se en una societat plural i de tolerància. A més, com a novetat, s'inclou un llenguatge inclusiu en la legislació educativa espanyola. Tot i això, malgrat els avenços, no es fa cap esment del pla afectiu de la sexualitat.

Posteriorment, la Llei Orgànica 10/2002, de 23 de desembre, de la Qualitat de l'Educació (LOCE), va suposar un retrocés en matèria d'educació afectiva-sexual, ja que encara que la llei emfatitzava la necessitat de realitzar canvis en l'educació, es va obviar cap relació amb l'educació afectiva-sexual. A més d'això, aquesta llei no va arribar a aplicar-se, ja que es va paralitzar quan l'oposició va arribar al govern l'any 2004.

És amb l'entrada en vigor de la Llei Orgànica 2/2006, de 3 de maig d'Educació (LOE), que s'introdueixen alguns avenços que aposten per impartir diferents continguts relacionats amb l'educació afectiva-sexual a través de l'assignatura "Educació per a la ciutadania". Tot i això, cal especificar que els continguts a impartir en aquesta assignatura no van ser concretats ni explicitats i que, per tant, la vertadera implantació en matèria d'educació afectiva-sexual acabava delegant-se als docents de les escoles, fet que va produir que no es realitzés un tractament extens i rigorós dels continguts importants sobre sexualitat i afectivitat.

La Llei Orgànica 2/2010 de salut sexual i reproductiva i d'interrupció voluntària de l'embaràs, va contemplar la necessitat de formar els i les professionals per tal de donar suport a la comunitat educativa en aspectes com la sexualitat i l'afectivitat, la prevenció d'infeccions de transmissió sexual o embarassos no desitjats, entre altres. A més, plantejava la necessitat de facilitar informació rellevant sobre el tema a les famílies. Tot i això, les actuacions relacionades amb l'educació afectiva-sexual van acabar configurant per mitjà d'activitats extraescolars, fet que va suposar un tractament voluntari, insuficient i puntual de l'educació afectiva-sexual.

No obstant, aquest petit avanç educatiu va ser eliminat a l'entrar en vigor a Espanya la Llei Orgànica per a la Millora de la Qualitat Educativa (LOMCE), aprovada el novembre de 2013. La qual, encara que incloïa continguts rellevants com la defensa de la igualtat entre homes i dones, la prevenció de la violència de gènere o la prevenció de riscos d'exploració i abús sexual, va eliminar qualsevol referència a l'educació afectiva-sexual.

És actualment, amb l'entrada en vigor de la nova llei educativa LOMLOE de 3/2020, de 29 de desembre - modificant la LOE 2/2006, de 3 de maig, d'Educació -, que es comença a apostar pel foment de l'educació afectiva-sexual de manera transversal a les escoles i instituts d'Espanya. Tot i això, el fet que els continguts afectius i sexuals no apareguin associats a cap àrea de coneixement concret pot implicar que l'abordatge de l'educació afectiva-sexual a les aules es dilueixi. A més, amb la situació actual de pandèmia per la COVID-19 aquesta reforma educativa encara no s'ha pogut implantar. Per tant, caldrà veure en un futur si finalment l'educació afectiva-sexual es donarà de manera transversal en els centres educatius, i si es desenvoluparà des d'una perspectiva que tingui en compte les persones amb diversitat funcional i/o intel·lectual, el concepte de sexualitat i afectivitat segons les diferents cultures i les diversitats sexuals i superi la visió sexista, falò i coitocèntrica, heteronormativa i insistentment masculina que, tal com veurem a continuació, fins ara sol predominar.

3.3. L'educació afectiva-sexual als centres educatius d'Espanya

La Coordinadora Estatal de Organizaciones Feministas del Estado espanyol (2016)¹³, denuncia que l'educació afectiva-sexual dels i les adolescents segueix depenent de la bona voluntat d'Associacions de Mares i Pares d'Alumnes (AMPA) i de l'equip de docents dels centres educatius. Aquest fet, tal com indiquen Antonio Fuertes i Eva González (2019)¹⁴, provoca que, tret d'algunes excepcions, les intervencions en matèria d'educació afectiva-sexual a les escoles es limitin a algunes xerrades o tallers puntuals organitzats per l'equip docent, produint així que l'educació afectiva-sexual a les aules d'Espanya acabi esdevenint voluntària, puntual, breu i totalment heterogènia entre les diferents comunitats autònomes. A més, es desconeix l'impacte que els programes en educació afectiva-sexual tenen en els coneixements, actituds i conductes dels adolescents, ja que les formacions són puntuals i els resultats no són ni recollits ni avaluats de manera àmplia i rigorosa i, per tant, tampoc es difonen.

Si revisem els continguts que se solen incloure en les puntuals intervencions d'educació afectiva-sexual que normalment ofereixen els centres educatius, Maria Isabel Serrano (2002) comenta al seu article *La educación para la salud del siglo XXI: Comunicación y salud* que sovint solen reduir-se a la prevenció de malalties de transmissió sexual o d'embarassos no desitjats i al tractament d'aspectes biològics i de salut reproductiva, aspectes que, per tant, estan molt allunyats del vessant afectiu i emocional.

Segons l'Oficina Regional per Europa de l'Organització Mundial de la Salut (2010)¹⁵, el fet que l'educació afectiva-sexual se centri exclusivament en un enfocament preventiu que ressalta els riscos de la sexualitat, com són l'embaràs involuntari o les malalties de transmissió sexual, comporta que s'atemporeixi als i les adolescents i, per tant, que no es respongui a les seves demandes i inquietuds.

En aquest sentit, Mireia Darder comenta en el seu llibre *Nacidas para el placer. Instinto y sexualidad en la mujer* (2014) que la perspectiva en la qual s'educa en sexualitat i afectivitat és insistentment masculina. El plaer de la sexualitat, doncs, sol entendre's des d'una visió androcèntrica, evitant així que les dones puguin gaudir dels seus cossos i del plaer que sorgeix d'ells, obligant-se, per tant, a inserir-se en una posició passiva, infantil, apartada i exclosa que controla la sexualitat i l'afectivitat de les dones i, per tant, les impedeix gaudir d'una total llibertat i plenitud.

Seguint a Adela Montero i el seu article *Educación sexual: un pilar fundamental en la sexualidad de la adolescència* (2011), a l'hora de desplegar tallers i xerrades d'educació afectiva-sexual s'obvia també que la sexualitat és un fet cultural i que, per tant, les normes que regeixen els comportaments sexuals varien dràsticament entre cultures. I és que certs comportaments es consideren acceptables i desitjables mentre que d'altres es consideren inacceptables segons cada cultura. Per tant, no existeix un ampli reconeixement i respecte davant de la variabilitat de formes, creences i conductes sexuals segons cada cultura.

¹³ Coordinadora Estatal de Organizaciones Feministas del Estado español. (2016). *Derechos sexuales y reproductivos para todas, todas, todas*. Madrid.

¹⁴ Fuertes, A; González, E. (2019). *La salud afectiva-sexual de la juventud en España*. Madrid: INJUVE.

¹⁵ OMS. (2010). *Estándares de Educación Sexual en Europa*. Oficina Regional para Europa de la Organización Mundial de la Salud y la organización alemana BZgA, Centro Federal de Educación para la Salud sita en la ciudad de Colonia.

Noelia Fernández Rouco i Rodrigo Carcedo González, denuncien a l'article *Diversidades sexuales y de género en adolescentes y jóvenes* (2019) que s'invisibilitza també la diversitat sexual i, per tant, l'educació afectiva-sexual que es desenvolupa a les aules sovint presenta una perspectiva heteronormativa, falo i coitocèntrica. D'aquesta manera, l'alumnat LGBTIQ+ no veu reconeguda la seva diversitat a causa del fet que els tabús i estereotips encara existents segueixen entenent la diversitat com una amenaça a la normalitat. Cal dir, però, que aquesta situació perjudica a totes les persones sigui quina sigui la seva orientació sexual, ja que reforça els prejudicis, estigmes i estereotips de gènere.

Fins i tot, María Honrubia Pérez i Esther Sánchez Raja comenten a l'article *Sexualidad y afectividad en jóvenes con discapacidad / diversidad funcional* (2019) que s'eludeix una educació afectiva-sexual que tingui en compte les persones amb diversitat funcional i/o intel·lectual, obviant així que siguin adolescents amb les mateixes necessitats afectives i sexuals que la resta, sumant-li aquella informació específica i adaptada a cada tipus de discapacitat.

Per tant, recuperant Noelia Fernández i Rodrigo Carcedo (2019)¹⁶, queda constatat que el context escolar, tret d'algunes excepcions, produeix i reproduïx models afectius-sexuals hegemònics, binaris i jeràrquics, sancionant o censurant així d'altres possibles opcions d'actuar, pensar i sentir, deixant així a aquells que s'identifiquen de forma no normativa amb cap possibilitat d'educació sexo-afectiva que reflecteixi les seves experiències. Actuant així com una barrera per a la seva salut sexual i impeding, doncs, que rebin aquella informació sobre sexualitat i afectivitat específica i necessària per a desenvolupar les seves competències personals en aquest àmbit.

3.4. El paper de les famílies en l'educació afectiva-sexual dels fills i filles

Si analitzem el paper de les famílies en l'educació afectiva-sexual dels fills i filles, comprovem a partir de l'article de María Isabel Serrano (2002)¹⁷ que aquestes solen presentar una manca de comunicació amb els seus fills i filles respecte a aspectes sexuals i afectius i que, per tant, en molts dels casos moltes famílies deleguen aquestes temàtiques al professorat sense involucrar-se. Aquesta situació sovint és així perquè es creu que parlar amb els i les adolescents d'afectivitat i sexualitat pot comportar efectes que fomentin experiències precoces, fet que està força lluny de la realitat, ja que més aviat els ajuda davant d'un món que els hi és desconegut i del qual tenen molts dubtes, pors i neguits. Cal, doncs, donar eines i recursos a les famílies, a través de l'escola i/o altres professionals per poder donar suport als seus fills/es durant aquesta nova etapa del seu desenvolupament personal.

Per ampliar l'anterior informació reprenc l'estudi "*Relaciones afectivas y sexualidad en la adolescencia*" de la Liga Española de la Educación (2013), amb el suport de la Direcció General de Serveis per a la Família i la Infància del Ministeri de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat. En l'anomenat estudi, la Lliga presenta els resultats d'una anàlisi sobre les percepcions i pràctiques dels joves en les seves relacions afectives-sexuals i de com aquests inicien les seves primeres experiències sexuals. Aquest estudi va comptar amb la participació dels i les adolescents i del professorat de diferents centres educatius, tant públics com concertats, duent-te a terme a partir de qüestionaris a un grup de 657 adolescents, tant noies com nois, d'entre 14 a 18 anys de les ciutats de Madrid, Zamora, Salamanca, Almeria i

¹⁶ Fernández, N.; Carcedo, R. (2019). *Diversidades sexuales y de género en adolescentes y jóvenes*.

¹⁷ Serrano, M.I. (2002). "La educación para la salud del siglo XXI: Comunicación y salud". *Revista Española Salud Pública*. N.º. 72, págs, 151-153. Díaz de Santos, Madrid.

Jaén. En una fase prèvia a l'elaboració del qüestionari, es van crear dos grups de discussió amb un total de 19 adolescents, 9 noies i 10 nois, així com dos grups amb 10 mares d'adolescents, amb la finalitat de poder conèixer les percepcions i les pràctiques dels i de les joves adolescents, en les seves relacions sexo-afectives i els inicis en la seva sexualitat. Així els aspectes que es considera pertinents a destacar són que només un 12% dels entrevistats reben educació afectiva-sexual per part dels seus progenitors. Un 17% de nois manifesta que la seva font d'informació són les pel·lícules pornogràfiques. A més, l'estudi mostra que un 70% del jovent mostra temor a parlar obertament sobre la sexualitat. W. Jeffrey, autor en el qual es fa referència a l'estudi, exposa que aquestes pors poden venir donades al fet que, tot i haver hagut molts canvis socials en aquest aspecte, hi ha diversos elements com la història, la cultura i la religió que continuen tenint un pes molt important en la configuració de les identitats personals i sexuals de les persones. (Jeffrey, 1998 a La Lliga Espanyola de l'Educació, 2013:17-18).

Tot i això, Brad Wilcox i Jerrick Robbins indiquen en el seu llibre *Cómo abrazar a un erizo. 12 claves para conectar de forma positiva con los adolescentes* (2016), que contràriament i sorprenentment, els i les adolescents més actius sexualment solen ser els menys informats i l'acompanyament de les seves famílies podria resoldre, justament, molts dels dubtes, pors i neguits que presenten, sense que hagin de recórrer a altres fonts d'informació, grups d'iguals o persones fins i tot desconegudes que els poden acabar, en molts dels casos, desinformant i confonent.

Així doncs, a partir de Pedro Espada Sánchez i Alexandra Morales Sabuco i el seu *article Comportamientos sexuales en nuestros jóvenes: de la salud al riesgo* (2019), es pot constatar que les relacions afectives segures amb la família són un important predictor d'unes relacions de parella més segures en l'adolescència. Per tant, la implicació en activitats sexuals més segures i saludables s'associa a una major qualitat de les relacions afectives amb la família. D'aquesta manera, queda clar que no es pot reduir l'educació afectiva-sexual només a l'àmbit escolar, sinó que cal desenvolupar programes dirigits a l'àmbit familiar i comunitari. Les inquietuds dels familiars es poden atendre a través de programes que els proporcionin les habilitats necessàries per a establir diàlegs més sincers i oberts amb els seus fills en matèria d'educació afectiva-sexual. Aquest fet eliminarà els temors que solen presentar les famílies i facilitarà que aquestes contribueixin, junt amb l'escola, a impartir una educació afectiva-sexual de qualitat. Si els pares, mares i docents s'ofereixen suport mutu amb la fita d'implementar un procés d'ensenyament estructurat i orientat, és molt probable que l'oportunitat de desenvolupament en matèria de sexualitat i afectivitat dels i les adolescents es vegi substancialment millorada.

3.5. Demandes, necessitats i expectatives dels i les adolescents sobre educació afectiva-sexual

Respecte a les demandes, necessitats i expectatives sobre sexualitat i afectivitat dels i les adolescents, Carolina Fraile Maceín (2010) deixa veure en el seu article *¿Cómo quieren los adolescentes que sea la educación sexual y por qué?*, que els coneixements dels i les adolescents sobre sexualitat i afectivitat són limitats i sovint erronis i que, per tant, l'educació afectiva-sexual dels centres educatius és poc atractiva, teòrica i incompleta perquè no respon a les seves demandes, necessitats i expectatives. L'autor extreu la informació a partir de grups de discussió, separant nois i noies, on preguntava als i les adolescents com voldrien que fos l'educació afectiva-sexual impartida als centres educatius. És interessant destacar, doncs, que les noies (entre 14-18 anys) expressen

preocupacions sobre els riscos de les relacions sexuals i el dolor que poden experimentar en elles. Aquestes també consideren que l'educació que reben és molt teòrica i centrada en la biologia i el físic, mentre que la resta de temes (emocionals, afectivitat, psicologia, etc.) es tracten de manera molt superficial. Diuen tenir poca informació i no conèixer mètodes de prevenció, el que provoca que practiquin conductes de risc (per la manca d'informació, perquè no saben què s'ha de fer i com, etc.). És per això que voldrien més sessions pràctiques, especialment les noies amb més edat. En canvi, en els nois (14-18 anys) les preocupacions canvien i no admeten tan fàcilment que tenen dubtes, segurament per la pressió del grup d'iguals i per temes relacionats amb com han de viure la seva masculinitat. Les seves preocupacions, doncs, van més enfocades als aspectes pràctics de les relacions afectives-sexuals, consideren que les classes són molt teòriques i no tenen massa informació sobre alguns temes com els mètodes de prevenció o les conductes de risc. És per això que l'autor recomana una educació afectiva-sexual integral en la qual els i les adolescents participin més activament i que traspassi les parets dels centres educatius per arribar també a les famílies.

Aprofundint en el grau de desconeixement dels i les adolescents recuperem a Fuertes i González (2019)¹⁸, on s'inclou un estudi de 2017 que constata que continua existint un gran desconeixement entre els i les adolescents a nivell de sexualitat i afectivitat. Per exemple, hi ha joves que pensen que en la primera relació sexual no pot donar-se l'embaràs, altres que creuen que existeixen postures sexuals que eviten l'embaràs i d'altres duen a terme una associació entre orgasme i embaràs, considerant que com més orgasmes i més intensos, existeix més risc d'embaràs. D'altres més centrats en l'anticoncepció pensen que la "marxa enrere" és molt eficaç, o que el preservatiu és segur si es col·loca immediatament abans de l'ejaculació. Fins i tot, algunes de les concepcions que presenta el jovent poden actuar com un obstacle en l'ús dels mètodes anticonceptius, ja que una quarta part dels nois creu que els preservatius intervenen en reduir la satisfacció i el plaer sexual, i que no permeten que les relacions siguin segures i plaents. Les noies verbalitzen que aspectes com la vergonya i/o la por per utilitzar-lo, o comprar-lo actuen com a barrera per l'ús del preservatiu, encara que la visió que pot tenir la parella sobre la confiança, l'amor, etc. també porta a reduir el seu ús per part d'aquestes.

Guadalupe Calvo, Eduardo Sierra i Ester Caparrós (2018) afegeixen al seu article *Derechos humanos y educación afectivo-sexual en la adolescencia: el programa educativo Forma Joven* que la formació en sexualitat i afectivitat que reben els i les adolescents en l'actualitat, malgrat limitar-se moltes vegades únicament a aspectes biològics i preventius com ara els riscos del coit, no aconsegueix que aquests aprenguin ni tan sols aquests escassos continguts de manera rellevant. És per això que els i les adolescents segueixen inserits en un gran estat tant de desconeixement com de desinformació, obviant així, per exemple, funcions dels seus propis òrgans sexuals i reproductors o creient en els falsos mites sobre l'afectivitat com ara l'amor romàntic.

El resultat de tot plegat, doncs, és que, recuperant a Adela Montero (2011)¹⁹, els i les alumnes arriben a l'adolescència amb escassos coneixements i habilitats per assumir la sexualitat, amb un fort concepte de desconexió entre la sexualitat i l'afectivitat i amb una percepció de riscos associats a la pràctica sexual que poc té a veure amb la realitat.

¹⁸ Fuertes, A; González, E. (2019). *La salud afectivo-sexual de la juventud en España*. Madrid: INJUVE.

¹⁹ Montero, A. (2011). "Educación sexual: un pilar fundamental en la sexualidad de la adolescencia." A: *Revista médica Chile*, N° 139, págs. 1249-1252.

És per això que Jose Luis Martínez Álvarez (2019) al seu article *Educación de la sexualidad: estado actual y propuestas de futuro* apunta que en el camp de l'educació afectiva-sexual encara queda molt camí per recórrer, ja que en aquesta àrea que abasta aspectes biològics, emocionals, socials i de salut és important atendre totes les parts de forma integral sense reduir a aspectes parcials la formació dels i les adolescents. Com també cal tenir en compte la perspectiva de gènere i reconèixer un context sociocultural plural i divers, així com altres grups minoritaris com ara les persones amb diversitat funcional i/o intel·lectual.

3.6. Internet com a font d'informació afectiva-sexual pels i les adolescents

Tal com indica Maria Isabel Serrano (2002)²⁰, és evident que si els adults no aporten als i les adolescents la informació necessària per mitjà de les fonts d'informació tradicionals, aquests/es estan exposats i/o recorren a altres fonts d'informació, d'entre les principals trobem Internet, per parlar sense embuts amb els seus iguals sobre temes d'afectivitat i sexualitat.

Aprofundint en l'Internet com a principal font d'informació sobre sexualitat i afectivitat dels i les adolescents, reprenem una *Enquesta sobre sexualitat i anticoncepció* realitzada l'any 2019 per la Societat Espanyola de Contracepció, amb una mostra de 1.200 joves d'entre 16 a 25 anys i amb un total de 31 preguntes. De les quals podem destacar que el 47,8% dels joves considera Internet com la font d'informació més adequada sobre temes sexuals i afectius. Diferenciant entre noies i nois, l'estudi indica que els nois (50,7%) donen més importància a la informació rebuda des d'Internet un 50,7%, seguida per aquella que reben de les mares (21,4%) i dels pares (16,4%). En canvi, entre les noies els amics i/o amigues (46,9%) són un canal d'informació més important que Internet (44,9%), i el paper de la mare (24,9%) cobra notable importància vers al pare (8,3%).

És evident, doncs, tal com indica José Luis Martínez (2019)²¹, que avui un nou factor competeix amb l'educació afectiva-sexual dels i les adolescents i és la influència de les noves tecnologies. En l'actualitat els i les adolescents han afegit Internet als canals tradicionals d'informació com l'escola, la família o els amics, per tant, Internet apareix com el nou educador afectiva-sexual que complementa i substitueix tant als professors com a les famílies.

En aquest sentit, tal com indica Araceli García-Piña en el seu article *Riesgos del uso de internet por niños y adolescentes* (2008), Internet pot resultar una efectiva i excel·lent eina perquè els i les adolescents aprenguin, investiguin, cerquin informació o es comuniquin de manera immediata. Per tant, podem trobar informació afectiva-sexual de qualitat, correcta i útil per a resoldre de manera educativa les necessitats i demandes afectivo-sexual dels i les adolescents.

Un exemple educatiu en matèria afectiva-sexual via Internet és el blog *karicies.com*, creat l'any 2009 i presentat per Rosa Sanchís mitjançant l'article *La educación sexual en la escuela: una herramienta para la prevención de violencia de género* (2012). Per mitjà d'aquest blog la professora i sexòloga educa als i les adolescents en matèria d'educació afectiva-sexual amb perspectiva de gènere i de diversitat. És a dir, mostrant que vivim en un entorn on la igualtat entre homes i dones encara no existeix i on es castiguen aspectes que surten d'aquell model tradicional com ara els cossos intersexuals,

²⁰ Serrano, M.I. (2002). "La educación para la salud del siglo XXI: Comunicación y salud". *Revista Española Salud Pública*. N° 72, págs. 151-153. Díaz de Santos, Madrid.

²¹ Martínez, J. (2019). "Educación de la sexualidad: estado actual y propuestas de futuro". *Revista de Estudios de Juventud*, N° 123, págs. 121-135. Universidad de Salamanca.

transsexuals, amb diversitat funcional i/o intel·lectual, les pràctiques de masturbació femenina o penetració anal masculina, o les relacions afectives entre homosexuals, bisexuals, etc. fet que provoca que les persones visquin la sexualitat amb temor, culpabilitat i poc plaer. Aquest blog, doncs, es va crear amb l'objectiu de crear consciència crítica entre els i les adolescents sobre sexualitat i afectivitat, fita que comprovem que s'ha complert a través dels comentaris que realitzen els i les adolescents en el blog. Així, per exemple, Laura Goldman comenta "aquest blog pot obrir-te molt els ulls, perquè si que hi ha coses òbviament masclistes, sexistes, materialistes... de les quals no ens adonem. I gràcies a ell pots posar-te les ulleres violeta i adonar-te'n, ja que moltes vegades és necessari fer-ho i tractar de canviar-ho" (Laura a Sanchís, 2012). D'altra banda, Cristian també comenta "Karicies ha estat per a mi, com per a tants altres, una oportunitat. Una oportunitat per a créixer, per a evolucionar, per a reflexionar, per a aprendre, per a expressar les meves inseguretats, per a perdre temors, per a guanyar confiança i empoderament, per a compartir idees, per a sortir de l'armari, per a trobar comprensió i força, per a contagiar-me d'ànims i bones emocions, per a saber que no estem sols a la lluita, per a ser millor persona, per a trencar fronteres i prejudicis, per a tindre un sentit crític, etc. Espero que mai es detingui el motor de totes les carícies, que ens contagia i que ens omple de positivitat i possibilitats de fer del món un espai segur de convivència, diversitat i igualtat" (Cristian a Sanchís, 2012).

A partir de l'anterior exemple, doncs, i seguint a l'anglès Kaitlyn Goldsmith et Al. i el seu article *El consum de pornografia i la seva associació amb inquietuds i expectatives sexuals entre homes i dones joves* (2017), podem afirmar que, encara que són pocs els programes educatius en línia que han estat avaluats per considerar la seva efectivitat en els i les adolescents, els resultats ja mostren que aquest tipus d'intervencions són molt beneficioses a l'hora de proporcionar-los coneixements i eines sobre salut sexual i afectiva.

Tot i això, tal com indica Gloria Cabrera en l'article *Valoración del éxito de la educación afectivo-sexual en adolescentes* (2015), el fet que a escala mundial s'hagi produït una proliferació de pàgines web dirigides als i les adolescents on aquests tenen a l'abast de manera immediata qualsevol informació de qualsevol temàtica, incloent-hi l'afectiva i sexual, no ens pot inclinar a pensar que deixi de ser necessària una educació transversal per part dels centres educatius dirigida tant al jovent, com a les famílies.

I és que, recuperant a l'Oficina Regional per Europa de l'OMS (2010)²², les TIC s'han convertit en poc temps en importants fonts d'informació. Però no tota la informació que els i les adolescents poden trobar a la xarxa és de qualitat, ni està contrastada i verificada. Molta de la informació sobre sexualitat i afectivitat està distorsionada, desequilibrada, és poc realista i sovint degradant, en particular en la manera com es representa la dona en la pornografia *mainstream*. És per això que és essencial que sorgeixin noves formes d'educació afectiva i sexual que contrarestin i corregeixin aquest tipus d'informació enganyosa.

En aquest sentit, la psicòloga experta en educació per la salut Susana Méndez Gago exposa en el seu article *L'educació sexual en la societat de consum* (2003) que Internet pot tenir molts avantatges, com per exemple permetent que les persones es connectin arreu del món amb una inquietud comú, oferint una gran font d'informació de tota mena o sent un punt de trobada entre iguals, fins i tot

²² OMS. (2010). *Estándares de Educación Sexual en Europa*. Oficina Regional para Europa de la Organización Mundial de la Salud y la organización alemana BZgA, Centro Federal de Educación para la Salud sita en la ciudad de Colonia.

per a aquelles persones que poden patir discriminacions, com ara les persones LGBTIQ+. Tot i això, l'autora remarca que a Internet no tot són beneficis i que molt del contingut no verificat sobre sexualitat i afectivitat que podem trobar a la xarxa pot comportar efectes molt negatius en el desenvolupament dels subjectes.

I és que recuperant a José Luis Martínez (2019)²³, la vertiginosa evolució de les TIC en les últimes dècades ha condicionat l'accés, la disponibilitat i la immediatesa de tota mena d'informació sobre sexualitat i afectivitat: des de continguts professionals i científics, fins continguts violents i pornogràfics. Per tant, encara que en l'actualitat es disposa d'abundant accés a la informació, sorgeixen nous problemes per l'excés d'informació esbiaixada i de baixa qualitat en l'àrea de sexualitat i afectivitat i la dificultat i manca de suport en els i les adolescents per a discriminar entre informació de qualitat i verificada i d'altres fonts distorsionades.

Gloria Cabrera (2015)²⁴ indica que el problema està en el fet que en molts casos, immersos en aquest enorme volum d'informació sobre sexualitat i afectivitat disponible a Internet, els i les adolescents no tenen la capacitat de seleccionar la informació correcta ni d'entendre-la des d'un sentit crític, com tampoc compten amb un suport adult que els ajudi a gestionar la informació que cerquen. És evident que no tota a informació disponible a Internet procedeix de fonts rigoroses i fiables des del punt de vista científic i en aquest sentit, els adolescents són més propensos a validar qualsevol informació pel mer fet que aparegui a la xarxa. Tal com indica l'autora, els continguts d'Internet són altament motivadors per als i les adolescents, ja que sovint s'acompanyen de suport audiovisual com imatges, animacions, vídeo, etc. però en molts casos les pàgines sobre sexualitat i afectivitat que consulten els adolescents estan carregades de contravalors molt explícits per a la conformació de la seva pròpia sexualitat i afectivitat, com són el sexisme, el masclisme, o la violència de gènere que res tenen a veure amb una educació afectiva-sexual de qualitat.

Justament, l'article de la Fundació Víctor Grífols i Lucas *Afectivitat i sexualitat Són educables?* (2010) indica que, tot i que el jovent recerca a Internet diferents tipus d'informació, la informació que més preocupa sobre quin ús se'n fa i com la gestionen és la referent al sexe i la pornografia, ja que aquesta pot afectar de manera molt negativa en els i les adolescents tot derivant en comportaments poc saludables i adequats entre ells i elles, com per exemple que es distorsioni la imatge que tenen del seu cos o que infravalorin les seves pròpies experiències sexuals i afectives.

En aquest sentit, Carolina Lupo indica en el seu article *Educació de l'afectivitat i de la sexualitat humana* (2015) que, tot i que la curiositat sexual de l'adolescència no ha de ser vista com quelcom dolent o erroni, sí que cal observar la manera com la pornografia més *mainstream*²⁵ influeix en la vida dels i les adolescents, ja que pot tenir un impacte negatiu en la percepció dels seus cossos a causa dels

²³ Martínez, J. (2019). "Educación de la sexualidad: estado actual y propuestas de futuro". A: *Revista de Estudios de Juventud*, N° 123, págs. 121-135. Universidad de Salamanca.

²⁴ Cabrera, G. (2015). *Valoración del éxito de la educación afectivo-sexual en adolescentes*. Madrid: Universidad Complutense de Madrid.

²⁵ Respecte a la pornografia *mainstream*, cal indicar en què en l'actual estat de pandèmia per la Covid-19 els i les adolescents han incrementat el seu consum com a mètode educatiu i d'inspiració afectiva-sexual. Així, segons l'últim informe de Pornhub, la web de pornografia més gran i coneguda del món, el consum de continguts per a adults va augmentar en un 61,3% a Espanya durant les primeres setmanes de confinament. En aquest sentit i en referència al jovent, la psicòloga i sexòloga Lara Avargues assenyala que fa uns anys l'edat mitjana en què els adolescents iniciaven el consum de pornografia solia ser els catorze anys en el cas dels nois i els setze en les noies, però, actualment un de cada quatre nois ha començat a visualitzar aquest tipus de material abans dels tretze, per tant, s'observa que l'edat en la qual comencen consumir continguts pornogràfics s'ha avançat als vuit anys (Borràs, 2020 a El Periódico, 2020).

cànons de bellesa presents, pot provocar sentiments d'inseguretat i frustració en la sexualitat, com també afectar a la percepció de la realitat, produint una distorsió d'aquesta i que disminueixi la satisfacció sexual dels subjectes en la vida real, fet que, per tant, acaba produint que consumeixin més pornografia *mainstream*. Molts joves arriben a patir una veritable addicció a aquest tipus de pornografia, manifestant sentir-se sexualment atrets per dones fictícies, en lloc de per éssers humans reals, fet que els acaba produint una visió cosificada de la dona, a causa dels materials que han visionat. A més d'això, educar-se a partir de la pornografia pot fer creure als i les adolescents que la sexualitat i l'afectivitat són termes independents. És per això que l'autora afirma que la pornografia en línia està debilitant la capacitat de molts joves a poder desenvolupar una vida afectiva i sexual saludable, creient que el que veuen en la pornografia són conductes sexuals socialment normalitzades i entrant també en joc, rols sexistes, masclistes i humiliants per la dona o envers persones amb identitats sexuals i genèriques no-normatives. Per tant, l'autora conclou exposant que una adequada educació afectiva i sexual és l'eina indispensable i indiscutible per preveure aquest tipus de conductes sexistes i violentes.

Respecte als riscos d'Internet la INJUVE va publicar l'any 2019 un estudi sobre *Nous riscos de la societat digital: grooming, sexting, addicció a Internet i violència de les parelles online*, per part de Manuel Gámez-Guadix i Esther Calvete, en el qual es detallen diferents riscos que els i les adolescents poden trobar a Internet com a font d'informació dins l'àmbit afectiu-sexual. Els autors indiquen que moltes de les problemàtiques que succeeixen en la societat offline (violència, abús...), han trobat el seu lloc a Internet. Així, per exemple, el *bullying* (assetjament escolar) esdevé *ciberbullying* (assetjament via Internet). A més, el fet que Internet mantingui l'anonimat de les persones provoca altres problemàtiques específiques que, tal com indiquen els autors, poden arribar a ser especialment greus en una etapa de desenvolupament i recerca de la identitat com és l'adolescència. Entre les quals es destaca el *grooming*, com aquell procés pel qual un adult tracta de manipular a un menor per aconseguir material sexual com fotos o vídeos, o el *sexting*, el qual fa referència a la creació o l'enviament de fotos, vídeos o missatges sexuals sobre un mateix a través de les TIC. Fins i tot, un altre dels riscos que pot comportar Internet a l'hora de difondre material sexual és el fet de creure que les informacions són verídiques i reals, quan en moltes ocasions aquesta és alterada o fictícia.

Seguint amb les problemàtiques que pot comportar el mal ús d'Internet i recuperant a José Espada i Alexandra Morales (2019)²⁶, l'exposició a conductes de risc, com ara les malalties de transmissió sexual i els embarassos no planejats, també està relacionada amb la manca d'informació fiable, verificada i contrastada sobre sexualitat i afectivitat que reben els i les adolescents. Els autors afirmen en consonància amb els principals models teòrics de promoció de conductes de salut, que el coneixement és un precursor dels predictors del comportament, l'actitud i la percepció de risc. Per tant, es considera que els adolescents amb un major grau de coneixement sobre sexualitat i afectivitat tindran una actitud més favorable. La desinformació, doncs, afavoreix la vulnerabilitat de l'adolescent enfront de les conductes de risc, per tant, l'educació i la transmissió d'informació de qualitat resulta indispensable per a evitar conductes de risc en el jovent, com ara l'abús sexual, el VIH, la violència de gènere i sexual o els embarassos no desitjats, entre altres. Els autors conclouen el seu article afirmant que l'alt risc en matèria de sexualitat i afectivitat que presenten

²⁶ Espada, J.; Morales, A. (2019). "Comportamientos sexuales en nuestros jóvenes: de la salud al riesgo". A: *Revista de Estudios de Juventud*, N° 123, págs. 31-46. Universidad Miguel Hernández.

actualment els i les adolescents es deu a la gran ignorància a la qual els sotmetem, obviant, doncs, que necessiten una educació afectiva-sexual integral i de qualitat.

Davant d'aquestes reflexions doncs, i recuperant a Gloria Cabrera (2015)²⁷ es posa de manifest que no saben més els i les adolescents actuals pel fet de tenir un major accés a informació afectiva i sexual via Internet i que, per tant, continuen adoptant creences errades o distorsionades sobre el tema. És per això que recomana oferir suport als i les adolescents a l'hora de gestionar el volum d'informació al que tenen accés per tal d'evitar que tota classe de contingut sobre sexualitat i afectivitat els produeixi un fals sentiment de confiança. L'autora incideix en què hi ha una gran diferència entre el que els adolescents creuen que saben sobre sexualitat i afectivitat i el que realment saben, fet que pot comportar que aquests desenvolupin conductes sexuals i afectives de risc.

Tal com demostra José Rodríguez et Al. (2012)²⁸, aquelles persones que adquireixen una base de coneixements sobre sexualitat i afectivitat més àmplia, tenen més habilitats de prevenció per a evitar conductes de risc. I és que si els i les adolescents reben una educació afectiva-sexual adient, tindran a la seva disposició una àmplia gamma de possibilitats a les quals acudir per tenir relacions afectives-sexuals segures.

Tanmateix, Maria Isabel Serrano (2002)²⁹ afirma que no podem obviar que els i les adolescents tenen una relació quasi simbòlica amb Internet i que la tecnologia esdevé un nou llenguatge per a ells, totalment inalienable pels mitjans de comunicació més tradicionals. Per tant, no podem deixar de tenir en compte la gran rellevància que suposa Internet per als i les adolescents, ja que no només els resulta una font d'informació sinó que també influeix en la percepció de la seva realitat. Per tot això, l'autora emfatitza que Internet es converteix en un potent motor per a l'educació afectiva-sexual dels i les adolescents, a causa de l'àmplia disponibilitat, rapidesa d'accés i baix cost per a la major part de la població, l'ampli camp de comunicació entre iguals i la facilitat de respondre preguntes compromeses realitzades pels i les adolescents, les quals no plantejarien per vergonya presencialment i gràcies a l'anonimat que aporta Internet tenen la suficient confiança per a poder realitzar-les i sentir-se còmodes fent-ho.

En aquest sentit, Susana Méndez (2003)³⁰ afegeix que el fet que Internet tingui tan gran impacte emocional en els i les adolescents pot afavorir que la informació sobre sexualitat i afectivitat els arribi amb molta més força que no pas aquella que és transmesa per un adult/a, com la família o el professorat, especialment per les pors a parlar, preguntar, etc. Per tant, Internet pot ser una eina molt efectiva si s'utilitza per a oferir informació de qualitat i verificada als i les adolescents, tant oferint-los suport en les seves recerques, com creant contingut educatiu, de qualitat, verificat i

²⁷ Cabrera, G. (2015). *Valoración del éxito de la educación afectivo-sexual en adolescentes*. Madrid: Universidad Complutense de Madrid.

²⁸ Rodríguez, J. et Al. (2012). "Conductas sexuales en adolescentes de 12 a 17 años de Andalucía". A: *Gaceta Sanitaria*, 26(6), págs. 519-24.

²⁹ Serrano, M.I. (2002). "La educación para la salud del siglo XXI: Comunicación y salud". *Revista Española Salud Pública*. N.º. 72, págs. 151-153. Díaz de Santos, Madrid.

³⁰ Méndez, S. (2003). *L'educació sexual en la societat de consum*. Psicòloga. Especialista en Educació per la Salut. Cap de desenvolupament de programes FAD.

contrastat sobre afectivitat i sexualitat, ja que pot resoldre tots aquells interrogants i neguits des d'una posició d'anonimat que dóna més confiança als subjectes.

4. Principals webs a les quals els i les adolescents accedeixen per a resoldre les seves demandes i/o necessitats afectives-sexuals

Una vegada presentat l'estat de la qüestió per mitjà d'una revisió documental, en aquest apartat es presenta una mostra de les 28 webs (informatives, campanyes, vídeos, etc.) que ofereixen contingut afectiu i sexual destinat al jovent. Per tal que l'estudi sigui més ampli i divers i poder així realitzar una revisió de caràcter estatal, s'han seleccionat tant webs catalanes com d'altres comunitats autònomes, com també de caràcter tant institucional, com d'altres més alternatives i diversificades, pertanyents a associacions, ONG o persones privades. Respecte al contingut de les webs, s'ha dut a terme una anàlisi qualitativa exploratòria, encara que principalment de caràcter visual sense arribar a un nivell empíric, perquè no s'han trobat referents d'estudis o avaluacions que informin sobre els recursos virtuals d'educació afectiva-sexual pel jovent. Per tant, s'han identificat les característiques de les webs seleccionades en concordança amb els objectius, els interrogants i els criteris de recerca establerts en l'apartat de la metodologia. Es revisen, doncs, aspectes com ara el tipus de continguts que ofereixen, el nivell d'interactivitat o la inclusió o no de les persones diverses sexualment i amb diversitat funcional i/o intel·lectual, entre altres.

- **[Centre Jove d'Atenció a les Sexualitats \(CJAS\)](#)**

El CJAS és un centre acreditat pel CatSalut de caràcter preventiu, educatiu, assistencial i sense ànim de lucre. L'objectiu fonamental de la web, basada en els drets sexuals i reproductius, és el d'acompanyar al jovent per tal d'afavorir la vivència d'una sexualitat i una afectivitat positiva i responsable. Així doncs, una de les potencialitats de la pàgina web és l'àmplia vessant d'informació afectiva i sexual que ofereix tant al jovent, com a famílies i professionals de l'educació. Informen sobre temes enfocats en la biologia i la salut sexual, com ara els canvis corporals de la pubertat, la píndola de l'endemà, les malalties de transmissió sexual, l'anticoncepció d'urgència, el cicle menstrual, l'avortament o les relacions sexuals en temps de COVID-19, entre altres. Tanmateix, tracten temes més enfocats en la part psicològica, afectiva i emocional de la sexualitat, com ara el plaer, els sentiments de possessió i de dependència emocional o la comunicació de sentiments i emocions, entre altres. També ofereixen formacions tant a professionals educatius com a grups d'adolescents i dediquen un apartat exclusiu per a oferir informació d'interès a les persones diverses sexualment, a les persones amb diversitat funcional i/o intel·lectual i a les persones que pateixen violència de gènere, tot i que hi manquen experiències diverses culturalment. A més, un aspecte molt important de la web és que informa dels efectes de la pornografia *mainstream* i mostra exemples de pornografia ètica. D'altra banda, el llenguatge que utilitzen és clar i directe i els continguts es mostren de manera interactiva, mitjançant el suport d'imatges, vídeos i enllaços que amplien la informació. Faciliten també un número de Whatsapp, un correu electrònic i un número de telèfon perquè els i les adolescents que necessitin una atenció més específica, com ara una prova de detecció de malalties de transmissió sexual, puguin accedir a una visita presencial totalment confidencial. Tot i això, cal dir com a mancança que la informació es presenta de manera unidireccional, ja que no existeix cap xat habilitat perquè els i les adolescents estableixin un diàleg, debat i/o discussió entre elles i/o amb professionals de l'àmbit.

- [Departament de Joventut de l'Ajuntament de Barcelona](#)

El Departament de Joventut de l'Ajuntament de Barcelona forma part de la Direcció d'Infància, Joventut i Persones Grans de l'Àrea de Drets Socials, Justícia Global, Feminismes i LGBTIQ+. Tenen com a objectiu incidir en polítiques juvenils relatives als àmbits acadèmics, ocupacionals, d'emprenedoria, d'habitatge, associacionisme i salut, com també impulsar serveis i espais per a atendre les diferents demandes dels joves de la ciutat de Barcelona. Així doncs, dintre d'uns continguts generals, a la pàgina web podem trobar un apartat dedicat a la sexualitat, on s'ofereix informació sobre els mètodes anticonceptius, les infeccions de transmissió sexual o els diferents mètodes de contracepció, entre altres. També dediquen un apartat exclusiu a entendre la sexualitat des de la part afectiva, fet que evita una informació merament coital. D'altra banda, també s'enfoquen minuciosament en el VIH i la sida, oferint informació sobre la seva prevenció i detecció, i un llistat de recursos on ampliar la informació i realitzar proves de detecció. A més, una de les potencialitats de la web és que posen a l'abast dels joves una guia informativa sobre les principals Unitats d'Atenció a la Salut Sexual i Reproductiva a la ciutat de Barcelona, i també ofereixen ajuda, orientació i recursos en cas d'haver patit una agressió sexual. Tot i això, encara que utilitzen un llenguatge proper al jovent i ofereixen diversos enllaços per ampliar la informació, es considera una mancança que els continguts es presentin de manera breu i poc interactiva, sense suport audiovisual d'imatges ni vídeos, fet que pot dificultar que la informació exposada resulti atractiva pel jovent i, segurament, només aquells i aquelles més conscienciats/ades es detindran a consultar-la. A més, la informació s'ofereix des d'una mirada heteronormativa i fal·locèntrica, per tant, no s'aturen amb especificitats quant a les persones LGBTIQ+, les persones amb diversitat funcional i/o intel·lectual o les diverses perspectives culturals. Tanmateix, no tenen habilitat cap xat on pugui sorgir un diàleg, debat i/o discussió entre els i les adolescents i/o amb professionals i, per tant, la informació s'ofereix d'una manera unidireccional.

- [Sexe joves](#)

Es tracta d'una pàgina web que pertany a la Generalitat de Catalunya i presenta com a principal objectiu promoure una sexualitat saludable i segura en el jovent. D'aquesta manera, el canal ofereix informació sobre la part biològica i sanitària de la sexualitat, tractant temes com l'anatomia dels òrgans sexuals femenins i masculins, els canvis del cos en l'etapa de la pubertat, la menstruació, la masturbació, la vacuna enfront del virus del papil·loma humà, les malalties de transmissió sexual o les ereccions i pol·lucions nocturnes, entre altres. D'altra banda, també informa sobre aspectes de l'àmbit afectiu de la sexualitat, com l'enamorament, l'atracció, l'autoestima i la pròpia acceptació o la manera de comunicar les emocions i sentiments a l'altre. Dediquen un apartat exclusiu a la contracepció d'urgència on ofereixen informació al jovent sobre els diferents fàrmacs que existeixen, quan i com utilitzar-los, els recursos on aconseguir-los i els possibles efectes secundaris. Informen també sobre el *petting*³¹, incloent-hi, les zones erògenes, el plaer sexual i l'orgasme, i també s'aturen a tractar el sexe virtual i els possibles riscos, emfatitzant l'assetjament sexual virtual i el *cyberbullying*. A més, també insisteixen en la perillosa vinculació del sexe i les drogues, incloent-hi informació sobre l'abús, l'assetjament i l'agressió sexual oferint espais i números de telèfon on accedir en cas de patir-ho. Per tant, una de les potencialitats d'aquesta web és que abasta continguts molt amplis i la informació es presenta d'una manera minuciosa i interactiva, amb suport

³¹ El petting és una pràctica sexual no penetrativa que consisteix a obtenir plaer per mitjà de carícies i petons per tot el cos.

audiovisual d'imatges, vídeos i enllaços que amplien la informació. A més, utilitzen un llenguatge proper a l'adolescent i la pàgina web té habilitat un xat i una bústia electrònica on aquests/es poden exposar els seus dubtes i neguits. Tot i això, es considera una mancança que a la pàgina web no s'inclouï cap informació en referència a les persones LGBTIQ+, encara que sí que ofereixen un enllaç a la pàgina web del Casal Lambda, un espai adreçat a gais i lesbianes. Tanmateix, en els seus continguts obvien tant la diversitat funcional i/o intel·lectual, com la cultural i, a més, no ofereixen formacions adreçades al jovent, a professionals de l'educació, ni a famílies.

- [SIDASTUDI](#)

Es tracta d'una associació sense ànim de lucre que, des d'una perspectiva feminista i de drets, contribueix a generar una transformació social i política que asseguri que totes les persones gaudeixen de la seva sexualitat de manera plaent, saludable i lliure de violències masclistes. A més, fomenten l'empoderament de les persones i comunitats les quals llurs sexualitats estan sent vulnerabilitzades (a través de la penalització sexual de les dones, de la diversitat cultural, corporal, funcional, intel·lectual, sexual i de gènere), com també l'autodeterminació de les persones amb relació al seu cos, al plaer i els possibles riscos (violència de gènere, VIH i d'altres malalties de transmissió sexual i embarassos no desitjats). Així doncs, una de les potencialitats que presenta aquesta web és que ofereix una gran selecció de materials educatius dirigits a professionals i famílies, amb l'interès de promocionar la salut sexual i reproductiva dels joves des d'una mirada holística, positiva e igualitària. Ofereix guies i programes educatius que informen sobre la diversitat sexual, la diversitat cultural, les malalties de transmissió sexual, els mètodes contraceptius i anticonceptius, el *bullying* homofòbic o la prevenció de violència de gènere, entre altres. Presenta un apartat centrat, exclusivament, en la salut afectiva-sexual i els drets reproductius de les persones amb diversitat funcional i/o intel·lectual. I també emfatitza en les diferents mirades de la sexualitat i l'afectivitat en funció de cada perspectiva cultural. A més, ofereix, tant a famílies com a professionals de l'educació, un recull de recursos pedagògics com campanyes, pel·lícules, documentals, llibres, còmics i webs que contribueixen a l'educació del jovent en matèria afectiva-sexual. Realitzen també tallers educatius a petits i joves, formació per a professionals, suport a famílies, exposicions i xerrades educatives. Inclús posen a l'abast de tothom una eina de suport perquè aquells qui desenvolupin formacions integrin una avaluació en els seus projectes, fet que esdevé una potencialitat enorme. Per tal d'atendre altres problemàtiques més específiques, tenen habilitat un servei d'atenció personalitzat tant presencial, com telefònic. D'aquesta manera, l'únic hàndicap que presenta la web és que el contingut informatiu no està dirigit al jovent, sinó a aquells que els eduquen, com la família o el professorat.

- [Kit del plaer](#)

Es tracta d'un blog que pertany a SIDASTUDI i que promociona tant material preventiu per al jovent en l'àmbit lúdic i festiu, com informació d'interès. L'objectiu que persegueix és facilitar a la població jove l'accés als mètodes anticonceptius, promovent una imatge positiva d'ells i concebent-los com un element més en les relacions personals i sexuals plaents. Així doncs, una de les potencialitats de la pàgina web és que ofereix a totes aquelles entitats juvenils o aquelles persones que organitzin activitats d'oci per a joves (festivals, trobades, concerts, festes populars, etc.), la possibilitat de sol·licitar el "Kit del Plaer" de manera gratuïta, com també ofereix un mapa que informa dels espais on es reparteixen. Aquest material es presenta en dos formats: un que ofereix

dos preservatius externs i un lubricant en monodosi, i un altre que ofereix un preservatiu extern, un intern i un lubricant en monodosi. D'altra banda, la pàgina web també ofereix un espai on s'aborden temàtiques molt interessants en matèria de sexualitat i afectivitat. Dediquen un apartat a les persones LGBTIQ+, on aclareixen dubtes respecte a la bisexualitat i pansexualitat, les persones no binàries, *gender fluid* o *queer* i el procés de “sortida de l'armari”. Tanmateix, aporten informació sobre l'heteronormativitat, la diversitat sexual i de gènere o els processos identitaris a l'hora d'establir-se en una categoria sexual, entre altres. Posen a l'abast de les persones amb diversitat funcional i/o intel·lectual diferents estratègies per obtenir plaer. Aclareixen dubtes sobre els mètodes contraceptius i anticonceptius, el VIH, la importància de la mida del penis o la vinculació entre sexe i drogues. Emfatitzen en la prevenció de la violència masclista, oferint exemples de males pràctiques perquè el jovent aprengui a detectar relacions tòxiques i agressions sexistes. Inclús donen a conèixer els drets sexuals i reproductius de les persones. D'aquesta manera, aquesta web esdevé un recurs potencialment educatiu per al jovent, ja que ofereix informació molt ampla i específica, mitjançant un llenguatge entenedor, clar i directe. A més, els continguts es presenten de forma molt interactiva, acompanyant-se d'un suport audiovisual d'imatges, vídeos i diversos enllaços per a ampliar la informació, així com també faciliten una adreça de correu-e perquè el jovent plantegi els seus dubtes i neguits. Tot i això, es considera una mancança que el contingut s'ofereixi de manera unidireccional, ja que no existeix cap xat en la mateixa pàgina web.

- **[Discasex](#)**

Es tracta d'una pàgina web que va ser creada l'any 2006 per un grup de psicòlegs i sexòlegs amb l'objectiu de cobrir, de forma gratuïta, les problemàtiques en l'àmbit afectiu i sexual de les persones amb diversitat funcional i/o intel·lectual. Tot i això, malauradament el contingut no està treballat ni tampoc actualitzat, i la pàgina només presenta dues entrades: una és del 2017, la qual explica parcialment la sexualitat entesa des d'un punt de vista afectiu, informant sobre els drets sexuals i reproductius; i una altra entrada que emfatitza la utilització de mètodes anticonceptius en les persones amb diversitat funcional i/o intel·lectual per tal de prevenir riscos com ara els embarassos no desitjats o les malalties de transmissió sexual. D'aquesta manera, tot i que aquesta pàgina web podria tenir molt potencial, presenta grans mancances, no només perquè el contingut no està actualitzat, sinó perquè la informació que ofereixen és molt pobre, reduïda i unidireccional. A més, no tenen en compte les diverses perspectives culturals ni les persones LGBTIQ+; per tant, la informació és heteronormativa i coitocentrada. Tanmateix, no ofereixen formacions i els enllaços amb els quals amplien la informació són pàgines de pornografia *mainstream*, un contingut, doncs, que resulta molt poc educatiu si no es contrasta de manera crítica amb altra informació sobre sexualitat i afectivitat.

- **[Federació estatal de lesbianes, gais, trans i bisexuals \(FELGTB\)](#)**

La FELGTB és una ONG estatal de caràcter laic, laicista, feminista, apartidista i asindicalista que agrupa més de cinquanta entitats LGBTIQ+ d'Espanya. Treballen per la diversitat afectiva-sexual, familiar i de gènere, així com per la lluita per a combatre el VIH i la sida. Una de les potencialitats d'aquesta pàgina web és que ofereix formacions sobre educació afectiva-sexual, gratuïtes i en línia, tant al jovent, com a professionals de l'educació i famílies, les quals pretenen aconseguir una societat igualitària i lliure de violències informant, per exemple, sobre les persones trans o visibilitzant a partir de diferents testimonis les violències i assetjaments que encara pateixen les

persones LGBTIQ+. D'altra banda, la pàgina web ofereix accés a les diverses campanyes que s'estan portant a terme a l'estat espanyol, algunes contra la LGBTIQ-fòbia, d'altres per a la prevenció de malalties de transmissió sexual, d'altres que ofereixen suport als joves a l'hora de sortir de l'armari, etc. També presenta un cercador on apareixen un gran nombre d'entrades sobre sexualitat i afectivitat que deriven a l'usuari a notícies periodístiques sobre les persones LGBTIQ+. Tot i això, es considera una mancança el fet que els continguts siguin difícils de trobar i que, la informació es presenti de manera unilateral, ja que no s'ofereix al jovent cap via perquè estableixin un diàleg, debat i/o discussió sobre afectivitat i sexualitat. Tanmateix, una altra mancança és que la informació està adreçada a grups normatius i/o majoritaris, ja que no tenen en compte altres maneres d'entendre i viure la sexualitat i l'afectivitat.

- **L'Observatori: drets sexuals i reproductius**

Aquesta web pertany a l'Associació de Drets Sexuals i Reproductius, és de caràcter no governamental i interdisciplinària i ofereix un espai de denúncia i reivindicació a aquelles persones de Catalunya que han sentit vulnerats els seus propis Drets Sexuals i Reproductius (DSiR). Es tracta d'una eina que recull i estudia els casos de cada denúncia rebuda per tal de fer públics informes sobre la vulneració dels DSiR i així incidir i transformar les polítiques públiques. Una de les potencialitats d'aquesta pàgina, doncs, és que informa sobre els DSiR de totes les persones, siguin heterossexuals, LGBTIQ+, persones amb diversitat funcional i/o intel·lectual o de qualsevol cultura. També presenta una campanya que data de l'any 2018, anomenada "Tira pel(s) dret(s)" dirigida a tota la ciutadania, amb l'objectiu de difondre els DSiR i sensibilitzar la seva vulneració. Tot plegat doncs, vol construir una ciutadania crítica que planti cara a les regressions de drets i llibertats. A més, aquesta web posa a l'abast de tothom diversos casos de denúncia reals on s'ha vist vulnerada l'aplicació i garantia dels DSiR en temes com l'avortament, l'educació afectiva-sexual, l'anticoncepció d'urgència, en les violències i agressions sexuals o en dones trans i migrades, entre altres. Tanmateix, el llenguatge és clar i directe i els continguts es presenten de manera molt interactiva, acompanyats d'imatges, enllaços i cercadors per a ampliar la informació. Tot i això, es consideren mancances, per una banda, que no ofereixen formacions, i per l'altra, que la informació es transmeti de manera unidireccional, ja que no hi ha cap xat habilitat a la pàgina que possibiliti un diàleg, debat i/o discussió als usuaris.

- **Educación sexual y afectiva: una propuesta para la ESO y recursos en Internet**

Aquesta pàgina web està creada pels docents Isidre Marías i Mari Cruz Molina, i pretén ser un suport per al professorat a l'hora d'oferir educació afectiva-sexual als i les adolescents que es troben cursant l'Educació Secundària Obligatòria (ESO). Així doncs, ofereix informació tant d'aspectes de la sexualitat més enfocats en la salut reproductiva i en els canvis físics, com les malalties de transmissió sexual o els canvis en la pubertat, com també ofereix informació sobre aquells aspectes més afectius i emocionals de la sexualitat, com ara el plaer, la psicoafectivitat o l'autoestima, entre altres. A més d'això, inclouen un projecte per a dur oferir educació afectiva-sexual a les escoles i instituts, com també bibliografia sobre el tema i alguns enllaços d'interès. Per tant, una de les potencialitats d'aquesta web és que pretén utilitzar l'Internet com a eina educativa en els centres educatius. Tot i això, es considera com a mancança el fet que la informació que ofereix la pàgina web és molt pobre i breu, i que els continguts són poc interactius, ja que els continguts es presenten en un format gairebé de fitxa i no s'amplien amb imatges o vídeos.

- [Tu yo psicologos LGTB](#)

Aquesta pàgina està formada per psicòlegs experts en atendre dificultats i problemàtiques específiques de les persones lesbianes, gais, bisexuals i transsexuals. Tot i que la pàgina web té un punt de vista més psicològic, es considera una potencialitat el fet que ofereixin un servei de psicologia i teràpia, tant presencial com en línia, a persones LGBTIQ+ que presenten problemàtiques, per exemple, a l'hora de lidiar amb la manera com viuen la seva sexualitat i afectivitat. Uns altres punts forts de la pàgina web és que volen sensibilitzar la mirada de la societat cap al les persones transsexuals a través d'un joc d'empatia, informen sobre jocs eròtics i destaquen els marges de la monogàmia tradicional. Tot i això podem considerar com una mancança el fet que, tot i que s'ofereixen formacions, aquestes estan adreçades exclusivament a psicòlegs i són de pagament. A més, la informació sobre sexualitat i afectivitat que ofereix la pàgina web és molt breu i presenta un llenguatge molt tècnic i uns components poc interactius, fet que pot comportar que disminueixi l'accés del jovent. Tanmateix, la informació s'ofereix de manera unidireccional, ja que la pàgina no dóna la possibilitat d'establir un diàleg, debat i/o discussió.

- [Forma joven](#)

Es tracta d'una web pertanyent a la Conselleria de Salut i Famílies d'Andalusia, que presenta el principal objectiu de promocionar salut i prevenció dels riscos associats a aquesta per tal que els i les adolescents prenguin decisions saludables quant als estils de vida que escullen. És una pàgina genèrica que tracta diferents temes i problemàtiques associades al jovent, però també inclou guies didàctiques que informen tant d'alguns aspectes afectius i emocionals relacionats amb la sexualitat, com també d'altres que emfatitzen la importància de les relacions igualitàries dintre de la sexualitat. A més una de les potencialitats que té la pàgina web és que presenta un cercador que dirigeix a l'usuari a altres pàgines web amb contingut sexual i afectiu. Tot i això, es considera una mancança el fet que la informació que ofereixen sigui pobre, reduïda, heteronormativa, fal·locèntrica com també que no incloguin continguts relacionats amb diversitat funcional i/o intel·lectual o cultural.

- [Harimaguada.org](#)

Es tracta d'una pàgina web creada l'any 1984 per un col·lectiu de professionals canaris, la qual persegueix l'objectiu de possibilitar al jovent la vivència positiva de la sexualitat i l'afectivitat, tot establint relacions interpersonals saludables i sense discriminacions. Una de les potencialitats que presenta aquesta web és que ofereix materials didàctics als docents per a treballar l'educació afectiva-sexual a les aules, tant amb infants (de 6 a 12 anys), com amb adolescents (de 12 a 18 anys). A més, també ofereix diversos enllaços per a ampliar la informació a través de documents, vídeos i curtmetratges per tant és una eina bastant interactiva. Un punt molt important del col·lectiu Harimaguada és que va crear un contingut multimèdia, anomenat "SEXPRESAN", el qual utilitza Internet com a eina pedagògica per a incidir en l'educació afectiva-sexual dels joves, la coeducació i la violència de gènere mitjançant vídeos, activitats interactives, enllaços d'interès, etc. Tot i això, malauradament aquesta web ha tancat i això pot comportar que es perdin molts dels recursos que oferien.

- [Web de Rosa Sanchís](#)

A partir d'aquesta pàgina web, la sexòloga i mestre de català Rosa Sanchís ofereix diversos recursos educatius sobre sexualitat i afectivitat tant a docents, com als i les adolescents. Una de les

potencialitats de la pàgina web és que ofereix diverses publicacions i recursos sobre educació afectiva-sexual útils pel professorat, tant per informar-se per mitjà d'articles i ponències, com per tractar l'educació afectiva-sexual en els centres educatius per mitjà de contes o tallers. D'altra banda, un altre element interessant de la pàgina web és que enllaça amb un [blog](#) on la Rosa Sanchís realitza escrits sobre sexualitat i afectivitat dirigits al jovent i amb perspectiva de gènere i de diversitat, és a dir, incloent-hi tant aquelles persones que surten del model tradicional, com ara els transsexuals o les persones amb diversitat funcional i/o intel·lectual, com aquelles pràctiques que escapen d'allò normatiu, com la masturbació femenina, la penetració anal masculina o les relacions afectives entre homosexuals, bisexuals. A més, quelcom molt innovador de la pàgina web és que es pot traduir a tots els idiomes, per tant, tots els i les adolescents del món poden consultar els continguts que presenta.

- [Servei d'acolliment Casal Lambda](#)

El Casal Lambda pertany a un grup de persones voluntàries que treballen coordinades amb el servei d'informació, el centre de documentació i les assessories de persones LGBTIQ+. L'objectiu que persegueixen és oferir suport, assessorament i atenció personalitzada a les persones amb orientació homosexual en aspectes com l'autoacceptació o la vivència de l'homosexualitat. Tot i això, també ofereixen suport i acompanyament a mares/pares, amics, familiars, mestres, educadors i tots aquells serveis socials que tinguin una incidència en el camp formatiu i educatiu vinculat a la sexualitat. Disposen de diferents recursos, com ara el suport de mares i pares per mitjà d'una psicòloga i faciliten a qui estigui interessat material educatiu provinent d'una biblioteca LGBTIQ+. A més, els diferents grups del Casal organitzen activitats culturals i excursions, fet que també serveix de suport per a aquestes persones.

- [SEXus](#)

És un programa desenvolupat per l'ONG Asociación Bienestar y Desarrollo (ABD). El seu principal objectiu és abordar la sexualitat d'una forma integral i positiva, oferint una informació lliure de prejudicis morals per tal de promoure l'autonomia i facilitar la presa de decisions sobre la vida sexual i afectiva. Una de les potencialitats que presenta aquesta web és que ofereix formacions i tallers dirigits a adolescents, professionals i famílies, les quals es desenvolupen tant en l'àmbit educatiu formal (escoles, instituts, etc.), com en l'àmbit no formal (entitats comunitàries, casal de joves, espais autogestionats...) i es duen a terme a partir d'una metodologia participativa, per tal de crear un espai d'aprenentatge i intercanvi, mitjançant un suport audiovisual i gràfic. D'altra banda, també instal·len a festes dirigits al jovent, tant públiques com privades, estands informatius d'assessorament i sensibilització sobre sexualitats on, a més d'observar les necessitats existents, distribueixen material informatiu (tríptics, postals, adhesius, etc.) i material preventiu (condons, lubricants, etc.). A la seva web també posen a l'abast de tothom un ampli nombre de materials educatius, com ara guies, lectures, vídeos, flyers, etc., que inclouen a les diversitats sexuals, les persones amb diversitat funcional i/o intel·lectual, i les diverses culturalment, podent ampliar la informació que ofereixen per mitjà d'enllaços. Tot i això, una de les mancances de la web és que, tot i que hi ha un espai de xat, no està habilitat. Per tant, la informació es dona de manera unidireccional i els usuaris no tenen l'opció d'establir un diàleg, debat i/o discussió sobre els diferents temes que es tracten. A més, els continguts no s'amplien per mitjà de vídeos o imatges, per tant no són interactius i això podria disminuir l'accés del jovent.

- [Oh my Goig](#)

Oh My Goig és una sèrie en format educatiu pensada per informar, sensibilitzar i empoderar als i les adolescents sobre sexualitat i afectivitat, la qual es reproduïx tant al canal de televisió Betevé, com a YouTube. Ja fa dues temporades que es reproduïxen capítols tot trencant diferents mites, tabús i estereotips, i combinant la ficció amb contingut pedagògic. Una de les seves potencialitats, doncs, és que es presenta en un format totalment interactiu i adaptat al llenguatge i les vivències del jovent, fet que pot produir que els arribi en major mesura. A més, aquesta sèrie pot ser un recurs educatiu tant per a famílies, com per a joves, fet que pot disminuir l'estat de manca d'informació i educació en la qual moltes vegades es troben. Per la manera com tracten la sexualitat i l'afectivitat, des d'una perspectiva feminista i de diversitat sexual i de cossos, i per la seva labor de denúncia de situacions que vulneren els drets sexuals i reproductius, l'any 2017 la sèrie va guanyar el Premi de l'Observatori contra l'Homofòbia.

- [Mi novio me controla](#)

Consisteix en un blog creat per Ianire Estébanez, una jove psicòloga i especialista en violència de gènere que presenta l'objectiu de prevenir la violència i el control en les relacions de parella. Una de les potencialitats que presenta aquesta web és la seva finalitat, la qual persegueix que les noies adolescents repensin les seves relacions sexuals i afectives per tal de sensibilitzar-se contra la violència de gènere, entendre i detectar quines actuacions hi tenen a veure. Així doncs, la web presenta diverses entrades que pretenen fomentar les relacions afectives i sexuals saludables i el bon tracte cap a la dona. Tanmateix, el blog presenta una sèrie d'etiquetes i paraules enfocades en la sexualitat i afectivitat que enllacen directament amb el seu significat. A més, la web també ofereix algunes publicacions i manuals referents a la violència de gènere i els mites de l'amor romàntic que poden servir tant per les noies adolescents, com per a les famílies. Tot i això, la pàgina web presenta algunes mancances, i és que, per una banda, no presenta cap imatge o vídeo de suport a la informació, per tant no és interactiva. D'altra banda, el contingut no s'actualitza i, per tant aquesta pàgina web presenta molt poques entrades. Tanmateix, tot i que és interessant la discriminació positiva que dedica aquests continguts exclusivament a les noies, caldria buscar la via perquè aquest contingut també arribés als nois, d'aquesta manera ells també podrien sensibilitzar-se sobre les diferents formes de violència masculista, com viure relacions lliures de violència i/o relacions afectives i sexuals saludables, entre altres.

- [El blog de la Lore](#)

La Lore és un servei de consultoria [en línia](#) o per [Whatsapp](#) sobre relacions, gènere, sexualitat i diversitat sexual. Ofereix informació sobre el significat la píndola de l'endemà i on trobar-la, parla de la dependència en les relacions tòxiques, de les dificultats per obtenir plaer i resol dubtes sobre la preferència sexual o identitària, entre altres. A més, ho fa de manera molt interactiva, ja que amplia la informació amb infinitat d'imatges, enllaços i [vídeos](#), d'entre els quals podem trobar alguns dedicats a criticar de manera humorística la gordofòbia³² o a la plumofòbia³³, entre altres. La pàgina web també ofereix un apartat on es poden trobar còmics, llibres, youtubers i grups de

³² La gordofòbia és l'acció automàtica i inconscient que porta a discriminar a les persones amb sobrepès.

³³ La plumofòbia és una manera de discriminar a alguns homes homosexuals per part de la societat en general, encara que també ocorre dintre del món gai.

música feministes. Una de les potencialitats que presenta aquesta pàgina és que informa a partir d'un llenguatge i una posició molt propera al jovent, més aviat com si la Lore fos un/a adolescent més que també pateix problemàtiques sobre sexualitat i afectivitat i, per tant, aconsella des de la seva experiència. Tanmateix, la pàgina web també enllaça amb un blog personal on cada quinze dies pengen articles que inviten a reflexionar sobre diferents aspectes, com ara les diversitats sexuals i de gènere, la prevenció de violències masclistes o la sexualitat.

- [Psico Woman](#)

Aquesta web pertany a Isabel Duque, una psicòloga, sexòloga, terapeuta familiar i autodeclarada feminista que s'ha convertit en youtuber per tal de donar informació tenint en compte les diversitats sexuals i de gènere. El seu principal objectiu és la creació de canals de contrainformació com a eina de reivindicació davant d'aquells canals per a adolescents que ofereixen informació poc verificada, esbiaixada o amb micromasclismes. Així doncs, una de les potencialitats que presenta la web és que, mitjançant la plataforma de YouTube i Instagram, ofereix als i les adolescents una gran quantitat d'informació sobre sexualitat i afectivitat per mitjà de vídeos interactius i adaptats al seu llenguatge. Informa sobre la menstruació, el VIH, l'asexualitat, critica els binarismes, la masculinitat tradicional, les ciberviolències o les relacions afectives i sexuals no normatives, entre altres. A més, compta amb més de 20.000 seguidors a Instagram i més de 30.000 subscriptors a YouTube, per tant, és un recurs que arriba en gran manera al jovent i que fomenta la seva mirada crítica sobre la sexualitat, l'afectivitat i totes aquelles temàtiques que l'envolten.

- [Campanya “yo marco el ritmo”](#)

Es tracta d'una campanya creada l'any 2009 per la Societat Espanyola de Contracepció (SEC) i la Federació de Planificació Familiar Estatal (FPFE) amb la col·laboració de Bayer HealthCare, amb l'objectiu de sensibilitzar la responsabilitat anticonceptiva, millorar el coneixement dels diferents mètodes i oferir estratègies adaptades als joves, com el "doble mètode", un ús simultani del preservatiu i un mètode hormonal, com ara la píndola anticonceptiva, per tal de protegir-se tant d'embarassos no desitjats, com d'infeccions de transmissió sexual. A més, a [YouTube](#) ofereix un canal que mostra vídeos on la periodista Montse Soler acudeix a espais regentats per joves per tal de preguntar-los sobre com entenen i viuen ells l'anticoncepció.

- [Campanya “No mires a otro lado”](#)

Es tracta d'una campanya de conscienciació social sobre la sexualitat i l'afectivitat de les persones amb paràlisi cerebral i altres diversitats intel·lectuals, creada per la Confederació ASPACE amb motiu del Dia Mundial de la Paràlisi Cerebral del 2018. Tot i que aquesta campanya ja va finalitzar, és important perquè va ser guardonada amb el premi a la sensibilització social l'any 2019 pel World Cerebral Palsy Day. Amb aquesta campanya, ASPACE pretenia aconseguir que la societat contribuís a cobrir les necessitats sexuals i afectives de les persones amb paràlisi cerebral per tal de millorar la seva qualitat de vida. Van voler reivindicar que la sexualitat pot ser de tantes maneres com persones hi hagi en el món, incloent-hi també a aquelles persones amb paràlisi cerebral. La campanya es va basar en un videoclip d'una cançó anomenada "[No mires a otro lado](#)", realitzat per un grup de hip hop a partir de les idees que transmet el moviment ASPACE. Aquesta campanya es va difondre per les xarxes socials a nivell nacional i va tenir molta repercussió.

- [Campanya “Quierete mucho” de la Creu Roja Joventut](#)

La web Creu Roja Joventut pretén millorar la qualitat de vida de nens, nenes i joves a través d'estratègies com el foment de la seva participació en la comunitat, la promoció d'educació en igualtat i perspectiva de gènere, l'educació per la salut, la difusió dels drets humans o la sensibilització social respecte la interculturalitat, entre altres. Tot i això, la web no presenta un contingut permanent, sinó que realitza campanyes de duració limitada. L'última campanya que han dut a terme és de l'any 2020, i se centra en la prevenció de malalties de transmissió sexual en els joves, com ara el VIH i la Sida, mitjançant la sensibilització en la utilització de mesures de protecció en les relacions sexuals i la promoció de l'educació en matèria de salut reproductiva. Una de les potencialitats de l'esmentada campanya és que és d'àmbit estatal i, per tant, el contingut es reproduïx tant a l'espai web com a les diferents xarxes socials de la Creu Roja, fet que pot contribuir al que arribi al jovent en major mesura. Cal dir, però, que un dels hàndicaps de la campanya és que procedeix de professionals sanitaris i, per tant, només educa des de la prevenció de malalties de transmissió sexual sense tenir en compte la part afectiva i emocional de la sexualitat.

- [Quérote+](#)

Es tracta d'una web institucional, pertanyent a la Conselleria de Política Social de la Xunta de Galícia i dedicada, exclusivament, a l'assessorament afectiu i sexual del jovent gallec. El seu principal objectiu, doncs, és atendre les necessitats e inquietuds de la població jove de Galícia per tal d'aconseguir una societat més saludable i informada. Una de les potencialitats d'aquesta web és que presenta una gran diversitat de continguts adaptats al jovent, oferint-los informació sobre sexualitat i les seves diverses dimensions, com ara anatomia i fisiologia, protecció i anticoncepció, avortament, malalties de transmissió sexual, etc., com d'altra relacionada amb la part afectiva de la sexualitat, tractant aspectes com el desig, les emocions, els sentiments, els vincles afectius o el desamor i l'odi, entre altres. A més, ofereix una guia de tots els espais joves de Galícia i un servei de consultes via email, telefòniques o via Whatsapp. Tot i això, es considera una mancança el fet que la majoria de la informació sigui breu i poc interactiva, és a dir, sense imatges, vídeos ni enllaços de suport. Tot i això, no es fa cap menció a les persones LGBTIQ+, a les persones amb diversitat funcional i/o intel·lectual, ni a les persones diverses culturalment, per tant, el contingut és principalment heteronormatiu i pobre a nivell de diversitat cultural, entre altres. A més, la pàgina web no disposa de xat, d'aquesta manera la informació es presenta de manera unidireccional. Cal dir a més que, encara que la pàgina web ofereix campanyes educatives als i les adolescents, els continguts no es troben actualitzats perquè actualment no hi ha cap activa.

- [SACYL Portal de Salut de la Junta de Castella i Lleó](#)

Es tracta d'una web institucional inscrita dins del sistema sanitari de la comunitat autònoma de Castella i Lleó. El seu principal objectiu és mantenir l'atenció en la ciutadania per tal d'aconseguir una societat més transparent, col·laborativa, participativa i igualitària. La web tracta temes generals i dedica un apartat a la sexualitat, encara que amb moltes mancances. Tot i que els continguts que ofereixen tracten temes com les malalties de transmissió sexual, els mètodes anticonceptius, les agressions sexuals o la violència de gènere, entre altres, la informació és insuficient i de caràcter heteronormatiu i fal·locèntric. A més, es presenta d'una manera molt poc interactiva, sense suport de vídeos, imatges, ni enllaços que augmentin la informació. Tanmateix, el llenguatge que utilitzen sembla que no està adreçat exclusivament als joves sinó a tot el públic en general, ja que és bastant

tècnic. Es nota, per tant, que la pàgina web és de vessant sanitari, ja que no tracta la sexualitat des d'un punt de vista afectiu. La informació està presentada de manera unidireccional, ja que no dóna lloc a què el jovent estableixi un diàleg i/o discussió a través d'un xat.

- [Extremadura Salud](#)

Es tracta d'una web de vessant sanitari desenvolupada per la Conselleria de Sanitat i Polítiques Socials d'Extremadura, la qual persegueix l'objectiu d'informar a la societat sobre diferents temes d'interès sanitari. Aquesta pàgina web presenta molt poques potencialitats i moltes mancances en l'àmbit de sexualitat i afectivitat. Una de les principals mancances és que la informació sobre sexualitat i afectivitat està amagada dintre d'un apartat anomenat "estils de vida". Tanmateix, tot i que en el títol indica que es fa èmfasis en la part afectiva de la sexualitat, al llarg del text no es fa cap referència a aquest àmbit, per tant es nota que és una pàgina web totalment enfocada en l'àmbit de la salut. Els continguts que ofereix, doncs, donen una visió molt generalista de la sexualitat i les diferents malalties de transmissió sexual, per tant la informació és reduïda, pobre i parcial. A més, el contingut és de caràcter heteronormatiu i fal·locèntric, sense considerar altres diversitats sexuals i culturals.

- [Juventud Canaria](#)

És una web destinada a oferir informació d'interès específicament al jovent de Canàries, i pertany a la Conselleria de Drets Socials, Igualtat, Diversitat i Joventut del Govern de Canàries. El seu principal objectiu és garantir la difusió de recursos i informació objectiva i actualitzada d'aquells temes que poden ser d'interès pel jovent i que fomentin tant la seva participació activa en la societat, com la presa de decisions de manera informada, lliure i autònoma. Aquesta web és genèrica i dedica un petit apartat a la sexualitat en el qual trobem dues campanyes en format vídeo, fet que pot entendre's com una potencialitat per la interactivitat que això suposa pel jovent. Així doncs, la primera campanya s'anomena "#CERO" i ofereix informació sobre les diferents malalties de transmissió sexual que existeixen, com ara el VIH o la sífilis, com també d'algunes estratègies preventives en forma de fàrmacs que poden prendre aquelles persones que es troben en més risc de patir-les, com són el col·lectiu LGBTIQ+. L'altra campanya s'anomena "Da la alarma" i ofereix un número de telèfon com a recurs per a aquelles persones que estan patint violència masclista. Ambdues campanyes són d'àmbit autonòmic i reproduïxen el contingut per mitjà de les xarxes socials, fet que pot ajudar al fet que arribi al jovent en major grau i, per tant, es considera una potencialitat. Tanmateix, la web ofereix diverses guies que tracten temes sobre sexualitat des d'un àmbit sanitari i biològic, com ara l'embaràs, l'anticoncepció, malalties transmissió sexual, entre altres, com també informa de temes que conceben la sexualitat des d'un vessant més afectiva i emocional, com ara el desig, el plaer o la satisfacció, entre altres. A més, aquesta informació es troba ampliada per mitjà de vídeos, imatges i codis QR, fins i tot inclouen exercicis perquè el jovent interioritzi la informació proporcionada. Tot i això una de les principals mancances que presenta la web és que la informació es troba molt poc ordenada, i això provoca que esdevingui difícil accedir a tots els continguts.

- [Comunitat de Madrid](#)

És la web general del govern autonòmic de la Comunitat de Madrid i presenta l'objectiu d'informar a la societat de temes d'interès sobre educació, economia, política, etc. Dintre de l'apartat de salut

ofereix un subapartat dedicat a informar el jovent sobre sexualitat i afectivitat. Així doncs, dins d'un àmbit de la sexualitat més sanitari i biològic, ofereixen informació al jovent basat en el desenvolupament de la sexualitat i els canvis en el cos segons cada edat, com també informen sobre les diferents malalties de transmissió sexual i la manera com prevenir-les. D'altra banda, també informen sobre el vessant afectiu de la sexualitat. Tot i això, es considera una mancança que, tot i que la informació sembla que està ampliada per algunes imatges i vídeos, aquesta no arriba a ser interactiva perquè no tenen res a veure amb el contingut que ofereixen. A més, es dirigeixen als i les adolescents per mitjà d'un llenguatge poc proper i la informació és molt reduïda i parcial.

- **[Pàgina del Centre d'Informació Juvenil de Palma de Mallorca](#)**

Finalment, la pàgina web del Centre de Información Juvenil de Palma de Mallorca ofereix informació i assessorament gratuït al jovent en aspectes de drets, treball, consum i sexualitat. Dintre de l'espai de sexualitat, aquesta pàgina web ofereix informació des d'un vessant sanitari i biològic de la sexualitat, tractant temes com els mètodes anticonceptius i contraceptius, la píndola de l'endemà, informació ginecològica, higiene íntima, etc. Per tant, es considera una mancança el fet que no tractin la sexualitat des d'un vessant més afectiu, emocional i psicològic. Tanmateix, encara que el llenguatge està adequat al jovent i la informació es troba ampliada per alguna imatge, la informació és reduïda, pobre i parcial, ja que la presenten en un format gairebé de fitxa i de manera unidireccional, és a dir, sense possibilitats d'establir un debat i/o discussió a la pàgina web.

5. El paper de l'educador/a social com a educador/a afectiu-sexual abastint-se d'Internet com a eina socioeducativa

Partim de la base que, tal com indica Maria Carmen García Gómez en el document *Els instituts d'educació secundària* (s.a), normalment les sessions en matèria d'educació afectiva-sexual que es realitzen a les escoles i instituts d'Espanya són dutes a terme per algun professional de l'educació, com podria ser una psicòloga, psicopedagoga i/o pedagoga, sempre i quan el centre educatiu compti amb alguna d'aquestes figures professionals. A més, també és molt freqüent que es derivi l'educació afectiva-sexual dels i les adolescents a entitats sanitàries, com ara els centres de planificació familiar, i que la imparteixin infermeres o, fins i tot, persones relacionades amb alguna marca relativa a temes sexuals, com ara Durex, una marca de preservatius, o Evax, una marca de compreses i tampons. En aquest sentit, la Coordinadora Estatal de Organizaciones Feministas del Estado Espanyol (2016)³⁴, afegeix que l'educació afectiva-sexual destinada als i les adolescents que s'imparteix a les escoles i instituts, també sol dependre de la bona voluntat d'Associacions de Mares i Pares d'Alumnes (AMPA) i de l'equip de docents dels centres educatius, els quals no necessàriament estan formats en aquesta matèria. A més, es desconeix l'impacte que els programes en educació afectiva-sexual tenen en els coneixements, actituds i conductes dels i les adolescents, ja que les formacions són puntuals i els resultats no són ni recollits ni avaluats de manera àmplia i rigorosa i, per tant, tampoc es difonen. És segurament per aquests motius, doncs, que durant el procés de revisió bibliogràfica no ha sigut possible identificar experiències acadèmiques que detallin les funcions, responsabilitats i/o paper de l'Educació Social en matèria d'educació afectiva-sexual a les escoles i instituts.

Tot i això, revisant *els Documents Professionalitzadors de l'Educació Social* (ASEDES, 2007) es pot constatar que aquesta figura professional pot tenir cabuda com a educador afectiu i sexual en les escoles i instituts, on encara no tenen la presència que haurien de tenir. Tal com indica (Ibíd:12), l'Educació Social es considera una professió de caràcter pedagògic, generadora de contextos educatius i accions mediadores i formatives que possibilita, per una banda, la incorporació del subjecte de l'educació a la diversitat de xarxes socials, entesa com el desenvolupament de la sociabilitat i la circulació social, i d'altra banda, la promoció social i cultural, entesa com l'obertura a noves possibilitats d'adquisició de béns culturals que amplii les perspectives educatives, laborals, d'oci i participació social. Per tant, l'educador/a social ha d'implementar un conjunt de coneixements i competències mitjançant accions socioeducatives, per tal de produir efectes educatius de canvi, desenvolupament i promoció en persones, grups i comunitats. I és que, si revisem les diferents categories al voltant de les quals l'educador/a social ha de dur a terme la pràctica professional, podem comprovar que una de les actuacions que li competeix és la formació i la transmissió, entesa com "aquelles que possibilitin l'apropiació d'elements culturals per part de les persones, grups i comunitats" (Ibíd:21). És a dir, actuacions que possibiliten l'ensenyament d'eines conceptuals, d'habilitats tècniques o de formes d'interacció social.

D'altra banda, revisant als *Documents Professionalitzadors* (2007) les diferents funcions i competències de l'educador/a social, podem destacar algunes que encaixen amb el perfil d'educador/a social com a educador/a afectiu i sexual:

³⁴ Coordinadora Estatal de Organizaciones Feministas del Estado español. (2016). *Derechos sexuales y reproductivos para todas, todas, todas*. Madrid.

- La funció de transmissió, formació, desenvolupament i promoció de la cultura, la qual fa referència a les accions relacionades amb la cultura en general i s'associa a competències com el reconeixement dels béns culturals de valor social, el domini de les metodologies educatives i de formació o la capacitat per a particularitzar les formes de transmissió cultural a la singularitat dels subjectes de l'educació, entre altres (Ibíd:39);
- La generació de xarxes socials, contextos, processos i recursos educatius i socials, la qual fa referència al desenvolupament d'accions i activitats intencionades que afavoreixen l'aparició i consolidació d'espais i temps educatius, i s'associa a competències com la perícia per a identificar els diversos espais que generen i possibiliten un desenvolupament de la sociabilitat, la circulació social i la promoció social i cultural, capacitat per potenciar les relacions interpersonals i dels grups socials, o saber construir eines i instruments per a millorar els processos educatius, entre altres (Ibíd:40);
- El coneixement, anàlisi i investigació dels contextos socials i educatius, la qual fa referència a la investigació i coneixement de les dinàmiques institucionals i els contextos socials, i s'associa a competències com les capacitats de detectar les necessitats educatives d'un context determinat, o la perícia per a discriminar les possibles respostes educatives a les necessitats, entre altres (Ibíd:41); i
- El disseny, implementació i avaluació de programes i projectes educatius, la qual fa referència a accions, activitats i tasques tant en institucions, com amb programes, projectes i activitats, i s'associa a competències com la capacitat per a formalitzar els documents bàsics que regulen l'acció socioeducativa, el domini de tècniques de planificació, programació i disseny de programes i/o accions docents, o el coneixement de les diverses tècniques i mètodes d'avaluació, entre altres (Ibíd:42).

Per tant, davant la indubtable rellevància que, autors com Antonio Fuertes i Eva González a partir de la revista *La salut afectiva-sexual de la joventut a Espanya* (2019)³⁵, constaten que adquireix l'afectivitat i la sexualitat en l'adolescència i la seva alta presència en els diferents àmbits de la vida (oci, mitjans de comunicació, xarxes socials, Internet, etc.), cal que els educadors/es socials, en coordinació amb altres professionals com podrien ser el personal sanitari o el professorat, assumeixin la tasca d'educar als i les adolescents sobre sexualitat i afectivitat. D'aquesta manera, el fet de dur a terme tasques socioeducatives en format de formacions, tallers, xerrades i/o intervencions en matèria d'educació afectiva-sexual, facilitarà als i les adolescents la interiorització de diferents estratègies que els possibilitaran l'accés i la selecció a Internet d'aquelles fonts sobre sexualitat i afectivitat més verificades, contrastades i educatives, fet que, alhora, podrà preveure i/o mitigar la pràctica de conductes i situacions de risc, com ara el sexe sense preservatiu, el sexe no consentit, la barreja de drogues i sexe, el *sexting* o el *cyberassetjament*, entre altres.

³⁵ Fuertes, A; González, E. (2019). *La salud afectivo-sexual de la juventud en España*. Madrid: INJUVE.

Tot això, seguint als autors Noelia Fernández i Rodrigo Carcedo i al seu article *La educación para la salud del siglo XXI: Comunicación y salud* (2019)³⁶, cal dir que, per tal de disminuir i/o erradicar les diferències i desigualtats que encara succeeixen en les sessions en matèria d'educació afectiva-sexual a les escoles i instituts - com ara que estiguin enfocades en la prevenció de malalties de transmissió sexual i no es consideri la part afectiva i emocional de la sexualitat, que presentin una perspectiva heteronormativa, fal·lo i coitocèntrica i no es tinguin en compte les diversitats sexuals o que no es consideri la diversitat cultural, funcional i/o intel·lectual -, cal que els/les educadors/es socials duguin a terme un tipus d'intervencions socioeducatives que abordin la sexualitat i l'afectivitat des d'una perspectiva biopsicosocial, és a dir, que vagin més enllà de la biologia i que considerin també aspectes psicològics i socials. Fins i tot, caldria que aquestes intervencions socioeducatives no només estiguessin dirigides als i les adolescents, sinó a tota la comunitat educativa, formant així tant als i les estudiants, com al professorat i les famílies, fet que, per exemple, milloraria la comunicació sobre sexualitat i afectivitat de les famílies amb els fills i filles, o ajudaria als membres de la comunitat educativa a impartir una educació que tingués en compte les demandes i expectatives dels i les adolescents, per exemple, durant l'elaboració i el disseny dels programes i continguts, entre altres. Tot plegat podria tenir un efecte positiu en aspectes dels i les adolescents com ara, la seva autopercepció, el que opinen sobre la sexualitat o com viuen les identitats no-normatives, entre altres i un impacte positiu i de transformació a nivell social, on disminuirien problemàtiques com la violència masclista o el *sexting*.

Tanmateix, no serveix de res prohibir o controlar als i les adolescents l'accés a Internet per a consultar les seves demandes, dubtes i neguits sobre sexualitat i afectivitat, ja que, recuperant a Maria Isabel Serrano i el seu article *La educación para la salud del siglo XXI: Comunicación y salud* (2002)³⁷, no podem obviar la gran rellevància que adquireix aquesta eina informativa per a ells, no només per la font d'informació que suposa, sinó també per la influència que té en la percepció de les seves realitats. El que cal fer, doncs, és dur a terme millores al contingut que accedeixen, l'ús "crític" que en poden fer, com filtren i/o integren els continguts que es troben i, en darrera instància, oferir-los alternatives a les xarxes i Internet que siguin útils, vàlides i atractives pel jovent.

I és que, en aquest sentit, tal com indica Araceli García-Piña a *Riesgos del uso de internet por niños y adolescentes* (2008)³⁸, Internet pot resultar una eina molt efectiva perquè els i les adolescents cerquin informació de qualitat, correcta i útil sobre afectivitat i sexualitat i resolguin de manera educativa les necessitats i demandes que presenten. Per tant, tot i que no s'han trobat documents acadèmics que informin sobre Internet com a eina socioeducativa per a l'educació afectiva-sexual, si reprenem les funcions i competències de l'educador/a social esmentades anteriorment, comprovem que Internet és una eina que pot facilitar la tasca a l'hora de dur a terme la funció de i) transmissió, formació, desenvolupament i promoció de la cultura; ii) la generació de xarxes socials, contextos, processos i recursos educatius i socials, iii) o la implementació de programes i projectes educatius (ASEDES, 2007:36-42), entre altres.

³⁶ Fernández, N.; Carcedo, R. (2019). "Diversidades sexuales y de género en adolescentes y jóvenes". A: *Revista de Estudios de Juventud*, N° 123, págs. 47-61. Universidad de Cantabria.

³⁷ Serrano, M.I. (2002). "La educación para la salud del siglo XXI: Comunicación y salud". *Revista Española Salud Pública*. N° 72, págs. 151-153. Díaz de Santos, Madrid.

³⁸ García-Piña, C. (2008). Riesgos del uso de internet por niños y adolescentes. *Acta Pediátrica de México*, N° 5, págs. 272-278.

A més, el fet que l'educador/a social s'abasteix d'Internet com a eina socioeducativa per la sexualitat i afectivitat, tal com indica Susana Méndez en el seu article *L'educació sexual en la societat de consum* (2003)³⁹, pot possibilitar que la informació sobre sexualitat i afectivitat els arribi als i les adolescents amb molta més força que aquella transmesa per un adult/a, com la família o el professorat, especialment per les pors a parlar, preguntar, etc. Per tant, Internet, tot i els riscos identificats en la matèria, pot aportar una gran valor afegit i innovació a la professió, a més de ser una eina molt efectiva si els i les educadors/es socials l'utilitzem per a oferir informació de qualitat i verificada als i les adolescents, tant oferint-los suport en les seves recerques, ajudant-los a ser crítics amb la informació que troben, com creant contingut en línia sobre afectivitat i sexualitat educatiu, de qualitat, verificat i contrastat a partir de saber, per exemple, què i com busquen els joves, què els interessa, quins dubtes tenen, etc., ja que pot resoldre tots aquells interrogants i neguits que presenten des d'una posició d'anonimat que dóna més confiança a les persones.

³⁹ Méndez, S. (2003). *L'educació sexual en la societat de consum*. Psicòloga. Especialista en Educació per la Salut. Cap de desenvolupament de programes FAD.

6. Conclusions i consideracions finals

El present article de revisió ha girat al voltant de la investigació de l'estat actual de l'educació afectiva-sexual a l'Estat Espanyol i dels principals continguts sobre sexualitat i afectivitat que els i les adolescents poden trobar a Internet, emfatitzant quina encabida pot tenir l'educador/a social com a educador/a afectiu i sexual a les escoles i instituts, tot abastint-se d'Internet com a eina socioeducativa per dur a terme aquesta tasca. Tot i això, abans concloure amb el treball, es considera precís remarcar que ha significat una dificultat afegida al treball el fet que actualment existeixin pocs articles i estudis acadèmics d'àmbit estatal que informin sobre aspectes com ara, l'estat de l'educació afectiva-sexual a Espanya o quines són les pàgines web sobre contingut afectiu i sexual més utilitzades, educatives i/o representatives pel jovent. Per tant, es considera que seria necessària una ampliació dels estudis, encara que s'entén que aquesta situació és resultat de la manca de polítiques socials i educatives reals i pràctiques en matèria d'educació afectiva-sexual i, com a conseqüència, per l'absència de formació als centres educatius.

Dit això, i seguint amb les conclusions derivades de la revisió bibliogràfica, s'ha pogut evidenciar que, tot i les polítiques educatives dissenyades, els projectes i altres propòsits, l'educació afectiva-sexual encara esdevé una tasca pendent a Espanya i, per tant, als centres educatius. De fet, s'ha pogut comprovar que l'educació afectiva-sexual està totalment abandonada per part de les polítiques vigents i com no està regulada perquè "no existeix avui dia a Espanya, cap obligació legislativa d'incloure en el currículum escolar cap contingut relacionat amb la sexualitat: sigui en l'àmbit biològic, social o psicològic" (Perea, 2017). Per tant, és cert que existeixen pocs centres educatius que ofereixen algun tipus de formació en matèria d'educació afectiva-sexual, encara que sovint són puntuals, breus, incompletes i molt centrades en materials teòrics, mostrant en la majoria dels casos una perspectiva preventiva de la sexualitat, centrada en les malalties de transmissió sexual, els embarassos no desitjats, etc. Tot plegat, sovint convida al jovent a adoptar una visió negativa de la sexualitat, mentre s'eludeixen altres perspectives igualment importants, com per exemple, l'àmbit afectiu i emocional de la sexualitat (sobre el plaer, l'amor, les relacions, etc.), altres diversitats o identitats (persones LGBTIQ+, amb diversitat funcional i/o intel·lectual, d'altres contextos culturals, etc.), entre altres. A més d'això, els tallers i formacions en matèria d'educació afectiva-sexual que es realitzen a les escoles no parteixen - en la seva identificació, disseny, planificació, etc. - de la participació activa dels i les adolescents, ni tenen en compte els seus interessos, necessitats, expectatives i/o demandes, fet que provoca que sovint els continguts sobre sexualitat i afectivitat que es treballen no siguin rellevants ni pertinents per a aquests.

Sobre el paper de les famílies en l'educació afectiva-sexual dels seus fills i filles, s'ha pogut evidenciar la gran manca de comunicació que existeix per part de pares i mares amb aquests, respecte a temes sobre sexualitat i afectivitat. Sovint, les famílies deleguen aquesta tasca al professorat, sense involucrar-se, perquè creuen que parlar amb els i les adolescents d'afectivitat i sexualitat pot fomentar que duguin a terme experiències precoces. Tot i això, s'ha constatat que succeeix totalment el contrari, de manera que els i les adolescents més actius sexualment solen ser els menys informats. Cal dir, però, que el jovent no mostra un rebuig total a la família, de fet diferents estudis constaten que els hi agradaria tenir un referent adult per a poder parlar de temes sobre sexualitat i afectivitat (preguntes, resoldre dubtes, etc. sentint-se escoltats i respectats) però, quan senten que aquesta persona no existeix en el seu entorn decideixen buscar la informació per mitjà d'altres vies. És per això que esdevé necessari dotar d'eines i recursos a les famílies, a través

de l'escola i/o altres professionals per tal que puguin oferir el suport necessari als seus fills/es en matèria d'educació afectiva-sexual.

D'altra banda, també s'ha pogut constatar que la manca d'educació afectiva-sexual de qualitat per part de les escoles i les famílies produeix que actualment Internet (i les xarxes socials) siguin les principals fonts d'informació sobre sexualitat i afectivitat del jovent per a resoldre les seves demandes, dubtes i neguits (sobre experiències d'altres persones, sobre embaràs, sobre malalties de transmissió sexual, sobre el plaer, etc.). Encara que cal esmentar que, algunes vegades, el jovent també s'informa a partir del grup d'iguals, tot i que aquests tampoc assoleixen tenir un acompanyament adult en la recerca i, per tant, extreuen la informació, a vegades esbiaixada, a partir d'Internet. Respecte a Internet, s'han observat tant efectes positius com negatius. I és que és cert que Internet pot resultar una eina efectiva perquè els i les adolescents cerquin informació afectiva-sexual de qualitat, idònia i/o útil per a resoldre de manera educativa les necessitats, demandes i/o neguits, ja que a partir d'aquesta eina informativa es pot mantenir l'anonimat i expressar-se sobre temes d'identitats sexuals i de gènere amb total llibertat, a causa de la vergonya que els provoca fer-ho de manera presencial, o perquè tenen por de ser jutjats per la família a causa del model familiar en què viuen (classista, autoritari, etc.), etc. A més, sobretot quan es tracta de persones amb identitats diverses, no heteronormatives, no binàries, etc., Internet permet al jovent conèixer a altres persones amb interessos i neguits semblants, altres realitats o experiències, i fins i tot compartir interessos, idees o expectatives similars o discutir des del respecte per mitjà dels fòrums o xats habilitats a algunes pàgines web. Tot i això, no tota la informació que el jovent pot trobar a la xarxa és de qualitat i, per tant, el fet que s'informin mitjançant continguts no verificats, esbiaixats, etc. pot tenir un gran impacte en aspectes propis de la seva persona com, per exemple, la manera com estableixen les seves relacions o viuen la sexualitat. Això ocorre especialment quan, per manca de comunicació, de formació i d'acompanyament per part dels adults - els quals sovint consideren la sexualitat un tema tabú -, el jovent accedeix a continguts relatius a la pornografia *mainstream*, els quals, si no els consumeixen de manera crítica, poden derivar en efectes negatius, com ara que idealitzin unes relacions sexuals fictícies i, en el cas dels nois, pot provocar que cosifiquin les noies, les vegin com un objecte sexual i/o normalitzin situacions que flirtegen amb la violència masculista. Tanmateix, no es considera que s'hagi de responsabilitzar únicament a la pornografia com a única causant de certes actituds violentes o comportaments de risc en el jovent, ja que caldria tenir en compte també el sistema patriarcal en el qual es troben immersos, el qual ha impregnat i segueix impregnant aspectes de la societat com ara els valors, l'educació social, etc. A més, cal incidir en què, tot i que la pornografia *mainstream* és la més consultada, també existeixen altres tipus de pornografia que es poden consumir de manera ètica i alternativa.

Respecte a la revisió sobre les principals pàgines web sobre contingut afectiu i sexual que pot accedir el jovent, s'han pogut trobar de diversos tipus i amb diversos continguts. Per començar, cal dir que de les vint-i-vuit pàgines web consultades només dues presenten un llenguatge proper a l'adolescent, destacant el Blog de la Lore com aquell més adient en aquest sentit. Respecte a la manera com presenten la informació les pàgines web, es pot constatar que només la pàgina web del CJAS, el Blog de la Lore o Psico Woman presenten un contingut interactiu que amplia la informació per mitjà de suport audiovisual com vídeos, imatges o enllaços, tot i que només la pàgina web Sexe Joves té habilitat un xat on els i les adolescents poden establir un diàleg, debat i/o discussió sobre els continguts. D'altres cinc, la pàgina web del CJAS, Sexe Joves, SidaStudi, Quérote + i Juventud Canaria, ofereixen servei d'assessoria presencial com també per mitjà de

telèfon, Whatsapp o correu electrònic. Tanmateix, s'ha pogut evidenciar que, encara que amb algunes excepcions com la web de Juventud Canaria, la majoria de pàgines web institucionals analitzades - com ara SACYL, Quérote + o Extremadura Salud , i la majoria de campanyes revisades com ara “Yo marco el ritmo” o “Quiérete mucho”-, presenten una informació sobre sexualitat i afectivitat de caràcter preventiu i epidemiològic o sigui, sobre malalties de transmissió sexual, mètodes anticonceptius, etc., i donen una visió molt fal·locèntrica i heteronormativa de la sexualitat, oferint una visió molt limitada a nivell de diversitat sexual, cultural funcional i/o intel·lectual, entre altres. A més, cal esmentar que la informació preventiva, és un contingut transversal en totes les pàgines webs revisades, però aquella informació referent a les diversitats sexuals, funcionals, intel·lectuals i/o a les culturals la inclouen molt poques pàgines web; només el CJAS dedica un apartat exclusiu per a oferir informació sobre aquests temes. Fins i tot s'ha pogut observar que algunes pàgines web com “Discasex” no actualitzen els seus continguts i aquests acaben morint, perquè la web no es desenvolupa, encara que d'altres, com el col·lectiu “Harimaguada”, el qual presenta un contingut sobre sexualitat i afectivitat molt rellevant, malauradament han hagut de tancar afectats per la pandèmia de la COVID-19. Un cop feta la revisió, doncs, aquella pàgina web que es pot considerar com la més atractiva a nivell de continguts sobre sexualitat i afectivitat és el Blog de la Lore, pel dinamisme, l'estètica i la diversitat de continguts que presenta, oferint una visió més àmplia de la sexualitat i l'afectivitat i incloent-hi una gran quantitat de continguts d'interès sobre la violència masclista, les emocions, el *sexting*, la pornografia ètica, la gordofòbia, la plumofòbia, etc. Tanmateix podem entendre la pàgina web Extremadura Salud com la més parcial i incompleta respecte als continguts que ofereix i la manera com es presenten, els quals són mínims i s'inclouen en un apartat que ni tan sols es refereix a la sexualitat i l'afectivitat anomenat “estils de vida”.

Respecte a la figura de l'educador/a social com a educador/a afectiva-sexual als centres educatius, malauradament ha estat impossible identificar literatura acadèmica que informés d'experiències en aquest àmbit, sigui perquè la formació en matèria d'educació afectiva-sexual és escassa als centres educatius o perquè l'assumeixen altres figures diferents de la de l'educador/a social. Tanmateix, s'ha pogut constatar que els educadors/es socials tenen les competències pertinents per a poder assumir la tasca d'educadors/es afectius i sexuals, abordant els continguts des d'una perspectiva biopsicosocial - que ofereixi una visió integral de la sexualitat i l'afectivitat-, i des d'una perspectiva inclusiva - que tingui en compte les diversitats sexuals, les diversitats culturals, les intel·lectuals i les funcionals, entre altres. A més, cal dir que es considera precís que l'educador/a social treballi com a educador afectiu i sexual en xarxa amb tota la comunitat educativa, ja sigui creant continguts de qualitat en línia, oferint formacions a les famílies, als docents, oferint suport als i les adolescents perquè cerquin informació sobre sexualitat i afectivitat més sana, positiva, respectuosa, etc. i/o ensenyant-los a ser crítics amb la informació que troben, entre altres. És també important que es faci un seguiment i avaluació d'aquelles experiències dutes a terme als centres educatius per tal d'analitzar els resultats obtinguts, l'impacte dels materials dissenyats o de les formacions implementades, per continuar desenvolupant contingut informatiu de qualitat, entre altres.

Finalment, respecte a Internet com a eina socioeducativa per a l'educació afectiva-sexual, com s'ha indicat anteriorment, no s'han trobat documents acadèmics que ofereixin informació d'experiències, estudis, etc. Tot i que s'ha pogut constatar que pot ser una estratègia molt positiva el fet que els educadors/es socials s'abasteixin d'Internet com a eina socioeducativa, ja que pot possibilitar que la informació sobre sexualitat i afectivitat arribi als i les adolescents amb molta més

força que aquella transmesa per un adult/a, com la família o el professorat, especialment per les pors i vergonya sovint a parlar, preguntar, etc. amb persones del cercle proper i, per tant, pot resoldre tots aquells interrogants i neguits que presenten des d'una posició d'anonimat, donant més confiança a les persones.

Tot plegat, i com a consideracions finals, es voldria incidir amb el fet que ha estat una sorpresa enorme tant la visió classicista i tradicional de la sexualitat, com també l'estat de desinformació que presenten en l'actualitat els i les adolescents, en part, pels continguts que reben i/o se'ls ofereix a través dels recursos existents. En una època anomenada l'era de la informació, aquesta situació només evidencia una vegada més la manca d'acompanyament i suport adult que actualment presenta el jovent en matèria d'educació afectiva-sexual. A banda, també m'ha sorprès la manca d'obertura dels adults a l'hora de parlar de sexualitat i afectivitat amb els adolescents, fet que constata que les tradicions morals i religioses segueixen pressionant per a què aspectes que tenen a veure amb la sexualitat, com ara el plaer, segueixin sent temes tabú. Finalment, també m'ha sorprès la manca d'inclusivitat que se li dóna a les diversitats sexuals, funcionals, intel·lectuals i/o culturals a l'hora d'oferir-les educació afectiva-sexual de qualitat. Aquest és un fet, però, que també evidencia el treball que queda per fer per a què finalment esdevenim una societat igualitària i inclusiva en aquests sentits. I és que, si volem arribar a ser-ho, caldria començar per oferir als i les adolescents una educació afectiva-sexual de qualitat i coherent amb les seves demandes, necessitats i inquietuds.

7. Annexos

7.1. Fitxa del Treball Final de Grau

INFORMACIÓ BÀSICA DE LA FITXA	
Nom complet de l'estudiant	Alba Aguilar-Galindo Martínez
Adreça electrònica UOC	albaagm@uoc.edu
Àrea del TFG	Feminismes
Professor/a responsable	Nizaiá Cassián Yde
Títol provisional del TFG	El paper de l'Educació Social en l'educació sexo-afectiva dels i les adolescents virtualitzats
Indica si és la primera vegada que et presentes al TFG o no. En aquest darrer cas, indica el motiu	Sí, és la primera vegada que em presento al TFG

FASE 1

1. Quin és el tema que vols treballar?

Quina és la problemàtica que vols estudiar? Quin és el context social, espacial i temporal on has observat, viscut, llegit, experimentat aquesta problemàtica? A quins agents implica? Quins elements de la realitat et permeten identificar que aquest és un problema rellevant per ser explorat?

Tal com he pogut comprovar al llarg del grau, l'adolescència és un període clau de creixement i desenvolupament biològic, psicològic, sexual i social, on els i les joves presenten la necessitat de rebre, entre d'altres, informació sexo-afectiva de qualitat. Tot i això, gràcies al visionat del documental "el sexe ignorat" (2019) de TV3, vaig poder ser conscient que, a Espanya, ni l'escola ni les famílies solen ser, en aquest sentit, un suport per als i les adolescents. Per una banda, la família sol presentar reticència a parlar de temes sobre

sexualitat i afectivitat amb els seus fills/es, ja que acostumen a creure que això derivarà en conductes sexuals inadequades. D'altra banda, encara avui a Espanya no és obligatori contemplar l'educació sexo-afectiva en el currículum educatiu de les escoles i instituts i, per tant, aquesta queda supeditada a l'interès i les bones intencions del professorat. Tanmateix, les sessions en matèria d'educació sexo-afectiva que se solen desenvolupar a escoles i instituts solen caracteritzar-se, normalment, per ser molt teoritzades i estar massa enfocades en matèria de salut reproductiva, centrant-se principalment en el component sexual però ignorant l'afectiu. A més, tot i que existeix una gran diversitat d'identitats sexuals i de gènere, aquestes activitats solen estar molt centrades en la cis-heterosexualitat i, per tant, no solen ser inclusives per a altres col·lectius, com ara les persones LGTBQ, qüestió que provoca que no resultin gens atractives per una bona part del jovent i que no responguin a les seves demandes, necessitats i expectatives, entre altres.

El fet que actualment els i les adolescents no rebin l'educació sexo-afectiva que necessiten per part de l'escola i les famílies provoca que recorrin a altres fonts d'informació, d'entre les quals la principal és l'internet. Davant d'aquesta realitat i aprofitant l'assignatura de Mètodes i Tècniques d'Investigació Qualitativa del Grau d'Educació Social, vaig dur a terme un projecte de recerca per tal d'investigar com influeix el lliure accés a internet en la sexualitat i afectivitat dels i les adolescents. A partir d'aquest treball vaig poder constatar que, tot i que a internet podem trobar informació de qualitat, correcta i útil, també en podem trobar molta de distorsionada, esbiaixada i no verificada. Per tant, tot i que internet pot ser una eina molt efectiva per a resoldre de manera educativa les necessitats i demandes sexo-afectives dels i les adolescents, la manca d'acompanyament en la recerca i filtratge de la informació pot comportar efectes molt nocius.

En aquest sentit, el jovent no sol tenir cap suport adult a l'hora de realitzar recerques a internet sobre el contingut sexo-afectiu que necessiten. Això implica, doncs, que acabin desbordats davant de la informació que troben a la xarxa, ja que aquesta no sol ser rellevant ni educativa per ells i elles i, a més, no solen tenir eines per filtrar-la de manera crítica ni contrastar-la. D'aquesta manera, part de la informació sexo-afectiva que el jovent consulta a internet, més que resoldre els seus dubtes, els i les desinforma i els crea confusió. A més, tal com indicava anteriorment, alguns dels continguts sexo-afectius als quals s'enfronten poden incidir negativament en aspectes com la construcció de la seva identitat sexo-afectiva i la seva autoimatge, a les expectatives que mantenen sobre la sexualitat i/o a les relacions que estableixen amb parelles sexo-afectives, entre altres. Aquest fet pot derivar, per una banda, en què el jovent desenvolupi conductes de risc com ara l'embaràs no desitjat o les malalties de transmissió sexual i, per l'altra, que siguin possibles víctimes d'assetjaments o abusos com ara el *sexting* o el *cyberbullying*. Cal dir, a més, que aquesta problemàtica s'ha agreujat amb l'estat de pandèmia actual, ja que plataformes com *PornHub* ja han demostrat que cada vegada és més jove el públic que accedeix a la web per a consultar continguts sexuals i pornogràfics. Aquest és un contingut que, si no és consumit de manera crítica i contrastat amb altres tipus d'informació sexo-afectiva, pot afectar negativament al jovent i, fins i tot, pot incitar a reproduir conductes relacionades amb la violència de gènere.

Queda clar, doncs, que per a mitigar els possibles riscos que poden comportar els continguts sexo-afectius que els i les adolescents consulten a internet, és necessari formar-los i acompanyar-les perquè aprenguin a buscar, seleccionar i utilitzar la informació sobre sexualitat i afectivitat trobada a la xarxa. És només d'aquesta manera que podem promoure en els i les adolescents actituds sexo-afectives coherents amb allò que considerem saludable, ètic i responsable.

A causa d'això, i aprofitant la realització del TFG, m'agradaria seguir aprofundint en la problemàtica que exposo, però aquesta a partir d'un article de revisió des d'una perspectiva interseccional que revisi la informació existent sobre diferents aspectes:

- Quin tipus de continguts sexo-afectius presenten les pàgines web que solen consultar els i les adolescents. Per exemple, si el contingut que ofereixen les pàgines web és de qualitat i educatiu o més aviat esbiaixat; si és inclusiu i té en compte altres identitats sexuals i de gènere com les persones LGTBQ o si està més aviat centrat a nivell cis-heterosexual; si té en compte o no la diversitat funcional; si el contingut és unidireccional o permet que els i les adolescents estableixin debats; si es té en compte la diversitat cultural del jovent o si, per contra, la informació està més dirigida a grups socials majoritaris i/o si els continguts estan més enfocats en matèria de salut reproductiva o també tenen en compte la vessant emocional, entre altres; i
- Quin lloc pot ocupar l'educador social com a pont entre internet i l'educació sexo-afectiva dels i les adolescents, ja sigui oferint suport a les famílies; als i les professionals de les escoles o els instituts; com a creador/a de continguts virtuals sexo-afectius; com a professional de referència i acompanyament dels adolescents en la recerca de contingut sexo-afectiu a internet, entre altres.

2. I l'Educació Social?

Per què aquesta és una problemàtica rellevant per a un treball de fi de Grau en Educació Social? Quina és la relació entre l'educació social i la problemàtica que vols treballar?

Tal com he comentat anteriorment, el fet que el jovent no rebí l'educació sexo-afectiva que necessita i demanda per part de les famílies i l'escola comporta que accedeixin a resoldre els seus neguits a través dels continguts que troben a internet. Aquests són uns continguts que no sempre han estat verificats o són de qualitat, ja que a la xarxa també poden trobar molta informació sexo-afectiva distorsionada. Per tant, el fet que el jovent no acostumi a tenir cap suport en la recerca i filtratge de la informació sexo-afectiva que consulten a internet, a més

de desinformar-los, pot comportar el desenvolupament de conductes de risc que poden incidir molt negativament en el seu desenvolupament.

Aquesta problemàtica, doncs, és rellevant per a l'Educació Social en el sentit de què no es pot mostrar passiva, ja que és necessari formar al jovent i acompanyar-lo perquè aprengui a buscar, seleccionar i utilitzar la informació sobre sexualitat i afectivitat que cerquen a internet de manera crítica. Si recuperem els documents professionalitzadors de l'Educació Social (ASEDES, 2007), podem comprovar com l'Educador/a Social pot desenvolupar competències molt pertinents a l'hora d'educar en matèria sexo-afectiva al jovent, tals com la formació, transmissió i promoció de la cultura. Per tant, existeix la possibilitat que l'Educació Social sigui la via adequada perquè un/a professional expert/a, proper/a i de confiança s'incorpori a les escoles i acompanyi als i les adolescents en el seu procés d'educació sexo-afectiva via Internet, oferint-los les eines necessàries per a obtenir informació rellevant i contrastada. Els i les adolescents necessiten una educació sexo-afectiva integral i inclusiva on puguin participar més activament, però normalment l'educació sexo-afectiva que reben sovint és duta a terme pel professorat, el qual no necessàriament està format. És per això que la intervenció en aquesta problemàtica per part de l'Educació Social em sembla una bona oportunitat tant per a incloure la figura de l'Educador/a Social a les escoles, on actualment no tenen la presència que haurien de tenir, com per a començar a visibilitzar-la com una figura professional que pot impartir educació sexo-afectiva a partir de treballar amb els diferents membres de la comunitat educativa.

A més d'això, el fet d'abastir-se d'internet com una eina d'intervenció socioeducativa pot aportar una gran innovació a l'àrea de la professió. En l'actualitat, internet és quelcom intrínsec en les vides dels i les adolescents i, per aquest motiu, aquesta eina pot ser més factible i pot tenir més impacte en l'educació sexo-afectiva del jovent que una figura adulta o un contingut teòric. Així doncs, perquè els i les adolescents s'interessin en l'educació sexo-afectiva i així respondre les seves demandes i necessitats, cal que l'Educació Social s'enfronti al repte de conèixer i abastir-se d'internet, no només com un recurs que pot proporcionar oportunitats socioeducatives, sinó com una eina que propicia connectar amb el jovent per a tractar temes sobre educació afectivo-sexual.

3. I tu, com et situes davant aquesta problemàtica?

A més a més de ser una estudiant del Grau que ha de presentar un TFG, quina és la teva relació (motivació, interès, experiència, desig) amb aquest tema i amb aquesta problemàtica? Hi tens una experiència personal (en primera persona, familiar, amistats, voluntariat) o professional (amb la teva feina, les pràctiques del Grau, etc.)?

L'interès envers l'abordatge de la problemàtica que vull analitzar en el TFG em sorgeix a partir de l'experiència personal, però també s'emmarca en una motivació que m'agradaria portar a terme en l'àmbit professional.

Pel que fa a la meva experiència personal, per una banda, jo també he sigut una alumna d'una escola que ha relegat la meva educació afectiva-sexual a la bona intenció del professorat perquè no la contemplava en el currículum educatiu. I per l'altra, filla d'uns pares que, encara que no tractaven la sexualitat i l'afectivitat com un tema tabú, han mostrat cert pudor a parlar-ne. Per tant, jo també he sigut una adolescent que, sense cap mena de suport, ha solucionat les seves curiositats, demandes i necessitats sexo-afectives a través del contingut que ofereix Internet. Aquest ha estat, però, un contingut moltes vegades pobre i esbiaixat que considero que més que contribuir a la meva educació sexo-afectiva, m'ha més aviat desinformat. Tot plegat ha comportat tant a mi, com al meu entorn, viure experiències negatives que sovint han flirtejat amb la violència de gènere i amb malentesos que de ben segur es podrien haver evitat si hagués rebut una formació sexual i afectiva rellevant i de qualitat. O, si més no, si hagués tingut el suport d'una figura adulta que m'haguera ensenyat a contrastar de manera crítica la informació cercada.

En aquest sentit, em sorprèn que encara actualment la problemàtica es mantingui igual o pitjor i que l'educació afectiva-sexual dels adolescents segueixi depenent de la bona voluntat dels docents i de la recerca no acompanyada dels continguts que ofereix internet, fet que ha quedat comprovat que és totalment insuficient i que comporta que els i les adolescents presentin un estat de desinformació afectiva-sexual abismal, amb tots els riscos que això comporta. És per això que, ja des d'un interès més professional que vol evitar que això segueixi succeint amb les noves generacions, em commou realitzar un treball acadèmic que pugui servir, per una banda, per a visibilitzar la figura de l'Educador/a Social a les escoles com a educador/a afectiva-sexual i, per l'altra banda, per aportar innovació en la professió de l'Educació Social tot abastint-se d'internet com una eina socioeducativa que pot servir de pont tant per a connectar amb el jovent, com per a oferir-los la informació sexo-afectiva de qualitat, entre altres.

4. Què diuen els altres sobre aquest tema?

Segur que no ets la primera persona que ha pensat sobre aquesta temàtica. Cerca com a mínim tres referències que et serveixin de punt de partida: altres recerques sobre el tema, veus i experiències de persones concernides, teories que parlin al voltant del tema, etc. Presenta i comenta aquestes veus i idees i, si pot ser, plantejant-les en forma de diàleg respecte del tema que vols plantejar.

Partim de la base que la Declaració Universal dels Drets Humans recull l'abordatge de l'educació afectiva-sexual com un dret humà. Tal com apunta la doctora Perla Vivas “es un derecho humano en sí mismo, que a su vez resulta condición indispensable para asegurar que las personas disfrutemos de otros derechos humanos, como el derecho a la salud, el derecho a la información y los derechos afectivos, sexuales y reproductivos”. (Vivas, 2007). Tot i això, actualment trobem alguns factors que impedeixen que els i les joves puguin gaudir d'una educació afectiva-sexual de qualitat.

El psicòleg Marc Masip incideix en el seu llibre “Disconnecta” (2018) que la barra lliure d'internet en els i les adolescents implica “el acceso a un contenido caracterizado por la violencia” (Masip, 2018). L'autor indica en què l'estat de desinformació afectiva-sexual que presenten actualment els i les adolescents és causat pel mal ús de les tecnologies, que provoca que aquests acabin accedint a un contingut poc educatiu.

En aquesta línia, la sexòloga clínica i ginecòloga Raquel Tulleuda incideix en els matins de TV3 a la carta (31/05/2019) que cal contrarestar aquell contingut sexo-afectiu esbiaixat i poc educatiu que els i les adolescents solen cercar a internet amb l'emfatització de l'educació sexual i afectiva tant a través de les escoles com amb les famílies, ja que adverteix que molt del contingut que podem trobar a la xarxa està perpetuant la violència de gènere.

Davant d'això, són ja moltes les accions i reivindicacions que intenten canviar aquesta realitat pejorativa. Sánchez (2016), per la seva banda, emfatitza en el seu article “Riesgos y potencialidades de la era digital para la infancia y la adolescencia” la importància d'acompanyar i instruir als i les adolescents en la utilització d'internet com a font d'informació afectiva-sexual. D'altra banda, diferents professors/es de Catalunya han col·laborat per a construir el blog *karicies.com*, el qual ja reuneix milers d'entrades on els i les alumnes es poden informar de manera educativa sobre aspectes com els mites del sexe o la pressió del grup durant l'adolescència, entre altres. A més, tot i els entrebancs que ha provocat la pandèmia de la COVID-19, aquest curs 2021 el Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya ha obert la convocatòria del nou Programa de Coeducació i Perspectiva de Gènere, *Coeduca't*, l'objectiu del qual és ajudar als centres educatius a treballar aspectes bàsics de coeducació, de perspectiva de gènere i de sexualitat de forma explícita, sistemàtica, rigorosa i respectuosa.

Tot i aquestes iniciatives, les activitats que realitzen escoles i instituts en matèria sexo-afectiva, majoritàriament en matèria de salut reproductiva, són molt puntuals, no es mantenen en el temps i no venen acompanyades de l'avaluació que constati els resultats de l'experiència i, per tant, no hi ha una producció acadèmica i/o científica. A més, actualment encara existeixen molt poques experiències o programes sexo-afectius en línia que aportin coneixements i eines en educació sexo-afectiva al jovent, encara que està comprovat que la unió entre internet i l'educació sexo-afectiva pot tenir molts beneficis per aquest.

És per aquest motiu que, per al present TFG, m'interessa desenvolupar un article de revisió que documenti quin paper podria adoptar l'Educador/a Social en les escoles com a educador/a sexo-afectiu que s'abasteix d'internet. És d'aquesta manera que es podria començar tant a

recollir dades científiques a partir de les avaluacions de les experiències realitzades en matèria de sexo-afectivitat com a visibilitzar l'internet com una eina que ofereix moltes possibilitats educatives, entre altres.

BIBLIOGRAFIA

Masip, M. (2018). *Disconnecta. La dieta digital para superar la adicción al móvil y hacer un uso adecuado de las nuevas tecnologías*. Barcelona: Editorial Libros Cúpula.

Sánchez, D. (2016). "Riesgos y potencialidades de la era digital para la infancia y la adolescencia". A: *Educ. Humanismo*, No. 31, pp. 186-204. Universidad Simón Bolívar - Barranquilla, Colombia. Recuperat de:

<https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/6395330.pdf>

Tulleuda, R. (31/05/2019). Raquel Tulleuda: Els joves necessiten contrarestar el porno amb educació sexual. Els matins. TV3 a la carta. Recuperat de: <https://www.ccma.cat/tv3/alacarta/els-matins/raquel-tulleuda-els-joves-necessiten-cotrarestar-el-porno-amb-educacio-sexual/video/5864406/>

Vivas, P. (2007). *Educación sexual y salud en la infancia*. Taller Salud Integral y desarrollo en infancia y adolescencia. Recuperat de:

<http://www.codajic.org/sites/www.codajic.org/files/V%20Educaci%C3%B3n%20Sexual%20su%20incorporaci%C3%B3n%20al%20Sistema%20Educativo.pdf>

5. Quina és la teva pregunta de partida?

És a dir: considerant el context descrit, la seva rellevància i la teva relació amb el tema, quina és la pregunta que vols que encapçali i orienti el teu treball?

Tenint en compte que només disposes d'uns tres mesos, que el producte final ha de tenir una extensió aproximada de 25-30 pàgines i que no pots perdre de vista les condicions materials que comporta la seva realització (accés a les persones, disponibilitat de les institucions, disponibilitat dels llibres, consulta d'articles, temps d'escriptura i un llarg etcètera), ¿pots transformar la teva pregunta en una més específica tenint en compte aquestes consideracions?

Quin pot ser el paper de l'Educador/a Social com a educador/a sexo-afectiu/va dels i les adolescents abastint-se d'internet com a eina socioeducativa?

FASE 2

SISTEMATITZACIÓ DEL PROBLEMA I PLANIFICACIÓ DEL TREBALL A REALITZAR

1. Quin és el títol provisional del teu treball?

El paper de l'Educació Social en l'educació sexo-afectiva dels i les adolescents virtualitzats.

2. Quin és el problema fonamental que aborda aquest treball?

La problemàtica que vull treballar en el TFG s'emmarca en l'actual estat de desinformació sexo-afectiva que presenten els i les adolescents a conseqüència d'una manca d'educació, recursos, orientació i/o acompanyament, entre altres. Tal com he comentat anteriorment, la família i l'escola no solen ser un suport en l'educació sexo-afectiva del jovent, ja sigui perquè simplement algunes famílies i escoles no els ofereixen cap classe d'educació sobre sexualitat i afectivitat o perquè la que els ofereixen no respon a les seves demandes, expectatives i/o necessitats. D'aquesta manera, els i les adolescents recorren a internet com a principal font d'informació de bagatge sexo-afectiu. En aquest sentit, el fet que la majoria de contingut sobre sexualitat i afectivitat a la xarxa sigui esbiaixat, sumat a què el jovent no sol rebre cap mena d'orientació i/o acompanyament adult a l'hora de filtrar i contrastar de manera crítica la informació que troben, provoca que estiguin inserits en un estat de desinformació abismal. Aquest aspecte pot incidir negativament en aspectes clau del desenvolupament del jovent, com ara la creació de la identitat sexo-afectiva, derivant alhora en el possible desenvolupament de conductes de risc o, fins i tot, que esdevinguin víctimes de possibles assetjaments virtuals, entre altres. Aquest és, de fet, una problemàtica que encara s'està agreujant més en temps de pandèmia, on plataformes com *PornHub* asseguren que cada vegada és més jove el públic que accedeix a la web per a consultar continguts sexuals com la pornografia. Per tant, per a mitigar tota aquesta situació esdevé completament necessari que els i les adolescents rebin una educació sexo-afectiva integral i inclusiva que pugui cobrir totes les seves necessitats, demandes i expectatives, entre altres.

3. Què esperes trobar amb la seva realització? Quina és la seva aportació al camp professional i el seu abast més enllà d'aquest?

El que pretenc assolir a través de la realització del TFG és visibilitzar les mancances que presenten els continguts virtuals sobre sexualitat i afectivitat que solen consultar els i les adolescents, per tal d'emfatitzar la necessitat d'impartir-los una educació sexo-afectiva integral i inclusiva mitjançant internet i a través de la figura professional de l'Educador/a Social. D'aquesta manera, no només podré visibilitzar la figura de l'Educador/a Social a les escoles com a professional de l'educació sexo-afectiva, sinó que també podré aportar innovació al camp professional de l'Educació Social emfatitzant l'Internet no només com una eina socioeducativa sinó també com una manera d'arribar més i millor al jovent. A més, considero que també és una bona manera d'oferir suport en matèria d'educació sexo-afectiva tant a la família com a les escoles, al seu professorat, ja que el fet d'introduir l'Educador/a Social a les escoles com a educador sexo-afectiu contribueix també a desplegar formacions dedicades tant a les famílies com al professorat, i per tant a un major suport per als i les adolescents. Fins i tot, seria un bon punt de partida per a començar a donar compte de la necessitat de professionalitzar materials sexo-afectius virtuals i crear programes sexo-afectius en línia que aportin coneixements i eines en educació sexo-afectiva al jovent, com també de la importància de recollir dades científiques a partir de l'avaluació de les experiències realitzades en matèria de sexo-afectivitat, entre altres.

Es tracta d'una manera, doncs, de possibilitar que d'una vegada per totes l'educació sexo-afectiva sigui quelcom transversal a les escoles, on es pugui pensar la figura de l'Educador/a Social. Addicionalment, aquest TFG podria servir per a donar compte de la necessitat d'emfatitzar la figura de l'Educador/a Social com a educador/a sexo-afectiu per mitjà d'internet en altres àrees diferents de l'escola com per exemple la sanitària o la comunitària. Aquesta és, a més, una estratègia de prevenció multidireccional que a part d'evitar el desenvolupament de conductes de risc o d'assetjaments entre el jovent, podria contribuir al fet que com a societat aconseguim una igualtat social i de gènere i, per tant, deixem enrere actituds i comportaments que solen desencadenar en algun tipus de violència o discriminació de gènere.

4. Quin tipus de TFG (una recerca, un assaig, un projecte socioeducatiu, un article de revisió) et plantejges? Per què?

Tal com he comentat anteriorment, l'educació sexo-afectiva no està formalitzada a Espanya i, per tant, no existeixen gaires propostes on la professió de l'Educació Social tingui un paper rellevant a les escoles com a educador/a sexo-afectiu del jovent a través d'internet. És per

això que, per tal de crear propostes socioeducatives coherents amb la problemàtica que vull treballar, primerament caldria revisar, per una banda, totes les potencialitats i mancances que presenten totes aquelles plataformes virtuals a les quals el jovent sol accedir per a cobrir les seves necessitats, demandes i expectatives sobre sexualitat i afectivitat, i per l'altra, el paper que podria ocupar l'Educador/a Social com a educador sexo-afectiu a través d'internet.

En aquest sentit, els articles de revisió qualitius i descriptius es caracteritzen per tenir com a finalitat la recopilació i examinació de tota aquella bibliografia i webgrafia publicada sobre un tema específic per tal de donar compte, conèixer i contextualitzar l'estat actual de la problemàtica sobre la qual es vol treballar i, d'aquesta manera, poder pensar futures estratègies o vies d'actuació i intervenció. És per això, doncs, que l'article de revisió és la modalitat de treball acadèmic que més encaixa amb les fites que em proposo aconseguir amb el desenvolupament del TFG. En aquest cas, l'article de revisió que desenvoluparé es caracteritzarà per tenir una perspectiva interseccional, ja que des d'una visió àmplia i inclusiva tindrà en compte diferents aspectes com ara la diversitat d'identitats sexuals i de gènere.

5. Quin és l'objectiu del teu treball? Quines accions específiques (de tall metodològic) et portaran a la seva realització?

El principal objectiu que persegueixo a l'hora de realitzar l'article de revisió és *conèixer quin podria ser el paper de l'Educador/a Social com a educador sexo-afectiu del jovent a través d'Internet*, el qual podré aconseguir per mitjà d'altres específics com ara:

- Conèixer a quines plataformes virtuals solen accedir els i les adolescents per tal de resoldre els seus dubtes sobre sexualitat i afectivitat;
- Explorar quin tipus de continguts ofereixen les pàgines web a les quals solen accedir els i les adolescents per a cobrir les seves necessitats sexo-afectives;
- Detectar quin tipus de potencialitats i mancances presenten els continguts en línia sobre sexualitat i afectivitat que consulta el jovent;
- Explorar de quina manera l'Educador/a Social podria mitigar les mancances que presenten els continguts sexo-afectius en línia que consulta el jovent; i/o
- Indagar de quina manera l'Educador/a Social podria abastir-se d'internet com a eina socioeducativa.

Em proposo desenvolupar la següent metodologia o seqüència de passos per tal d'aconseguir la fita que em proposo amb la realització del TFG:

- Descripció de l'estat de la qüestió o de la problemàtica atesa, en el context de l'Estat Espanyol;
- Recerca, selecció i descripció d'articles acadèmics (font primària i secundària) que donin compte tant de les principals webs a les quals el jovent accedeix per a resoldre les seves necessitats i demandes sexo-afectives, com dels continguts que presenten. Tanmateix, revisió de documents acadèmics que donin compte de les competències professionals de l'Educació Social. Tot plegat es farà a partir d'uns criteris de recerca (d'inclusió i exclusió) per pre-seleccionar una mostra determinada de tot el material trobat;
- Establiment d'uns criteris de recerca per a analitzar el contingut que ofereixen les webs a les quals el jovent accedeix per a resoldre les seves necessitats i demandes sexo-afectives, ometent aquella que no sigui pertinent, com ara, quins són els continguts, com es presenten, que ofereixen, quins recursos estan oferint al jovent, com es comuniquen amb el jovent, etc.;
- Recerca i anàlisi qualitativa de les principals webs a les quals accedeixen els i les adolescents per a resoldre les seves necessitats sexo-afectives, com ara webs que ofereixin informació sobre temes de salut reproductiva i sexo-afectiva, sobre anticonceptius, malalties venèries, pornografia, amor romàntic, etc.;
- Agrupament, segons els criteris establerts, de la informació qualitativa sobre el contingut sexo-afectiu que presenten les principals web a les quals accedeix el jovent;
- Aproximació del paper que podria adoptar l'Educador/a Social com a educador/a sexo-afectiva a través d'internet;
- Tancament i conclusions a partir de l'anàlisi crítica de la informació cercada i realització de futures propostes; i
- Detallar la bibliografia i la webgrafia emprada, així com els annexes (si s'escauen).

6. Quines són les passes per a la realització del teu treball? En quins terminis? Quin és el cronograma que has previst?

Us recomanem que feu un diagrama de Gantt detallant les tasques que heu de realitzar. Es tracta de dividir l'elaboració del TFG en fases fixant uns terminis. Aquest tipus de diagrama consta de dos eixos. L'eix vertical ha de reflectir les diferents tasques mentre l'eix horitzontal ha d'incloure una previsió estimada del temps que transcorrerà entre

la data d'inici del treball i la data de la seva defensa. La recomanació és que feu aquesta previsió per setmanes.

	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY
- ELABORACIÓ FITXA					
- DESCRIPCIÓ PROBLEMÀTICA - RECERCA BIBLIOGRAFÍA - SELECCIÓ BIBLIOGRAFÍA - ESTABLIMENT DE CRITERIS DE RECERCA I SELECCIÓ WEBGRAFÍA - RECERCA WEBGRAFÍA -SELECCIÓ BIBLIOGRAFÍA I WEBGRAFÍA - EXTRACCIÓ I CODIFICACIÓ DE LA INFORMACIÓ					
- METODOLOGIA - PLANTEJAMENT I OBJECTIUS - INTRODUCCIÓ - DESENVOLUPAMENT ARTICLE DE REVISIÓ (RESULTATS)					
- DESENVOLUPAMENT ARTICLE DE REVISIÓ (RESULTATS)					

- CONCLUSIONS FINALS					
- REDACCIÓ FINAL/ CORRECCIÓ/ EDICIÓ					
- PREPARACIÓ PRESENTACIÓ I DEFENSA TFG					

8. Bibliografia i webgrafia

8.1. Bibliografia

ASEDES. (2007). *Documents Professionalitzadors*. ASEDES. Recuperat de: <https://www.eduso.net/wp-content/uploads/documentos/143.pdf>

Barchilón, M. (17 de febrero de 2021). Educación Sexual Integral: aprender sobre sexo de forma global. *La Vanguardia*. Espanya. Recuperat de:

<https://www.lavanguardia.com/vida/junior-report/20210217/6244493/educacion-sexual-integral-aprender-sobre-sexo-forma-global.html>

Barriga, S. (2013). “La sexualidad como producto cultural. Perspectiva histórica y psicosocial” *Dialnet*. N.º 12, págs. 91-111. Anduli: revista andaluza de ciencias sociales. Recuperat de: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=4772257>

Blanco, C. (21 de diciembre de 2017). Porno educativo. *El País*. Recuperat de: https://elpais.com/elpais/2017/12/19/mordiscos_y_tacones/1513711570_672994.html

Borràs, M. (26 de mayo 2020). Adolescentes i el porno: Augmenta el consum durant el confinament. *El Periódico*. Recuperat de:

<https://www.elperiodico.com/es/sociedad/20200526/aumento-consumo-porno-adolescentes-menores-confinamiento-coronavirus-797523>

Cabrera Gómez, G. (2015). Valoración del éxito de la educación afectivo-sexual en adolescentes. (Tesis doctoral). Universidad Complutense de Madrid. Madrid. España. Recuperat de: <https://eprints.ucm.es/id/eprint/40282/1/T38061.pdf>

Calvo, G.; Sierra, J.; Caparrós, E. (2018). “Derechos humanos y educación afectivo-sexual en la adolescencia: el programa educativo Forma Joven” *Educació Social*. N.º 68, págs 80-101. Revista d’Intervenció Socioeducativa.

Coordinadora Estatal de Organizaciones Feministas del Estado español. (2016). *Derechos sexuales y reproductivos para todas, todas, todas*. Madrid. Recuperat de:

https://www.feministas.org/IMG/pdf/informe_coordinadora_feminista.pdf

Crenshaw, K. (1989). Demarginalising the intersection of race and sex: a black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and antiracist politics. *The University of Chicago Legal Forum*, págs. 139-167. Recuperat de:

<http://politicalscience.tamu.edu/documents/faculty/Crenshaw-Demarginalizing.pdf>

Darder, M. (2014). *Nacidas para el placer. Instinto y sexualidad en la mujer*. Barcelona: Risgen Institut Gestalt. Recuperat de:

<http://porepanylasrosas.weebly.com/libros/libro-completo-nacidas-para-el-placer-instinto-y-sexualidad-en-la-mujer-mireia-darder>

Davis, K. (2008). Intersectionality as buzzword. A sociology of science perspective on what makes a feminist theory successful. *Feminist Theory*, 9 (1), pags. 67-85. Doi: 10.1177/1464700108086364. Recuperat de:

http://kathydavis.info/articles/Intersectionality_as_buzzword.pdf

Declaración Universal de los Derechos Sexuales. (1997). Ministerio de Salud. España. Recuperat de:

https://www.ministeriodesalud.go.cr/gestores_en_salud/derechos%20humanos/sexualidad/decladerecsexu.pdf

Díez, S. Herranz, A. Rodríguez, A. (2012). *Educación social y sexología, una relación real, necesaria y urgente para una nueva educación sexual*. VI Congreso Estatal de Educadores Sociales. Madrid. Recuperat de:

<https://herodesillon.files.wordpress.com/2012/11/sexologia-y-educacion-social-comunicacion-congreso-valencia-2012.pdf>

Espada, J.; Morales, A. (2019). “Comportamientos sexuales en nuestros jóvenes: de la salud al riesgo”. *Revista de Estudios de Juventud*, N° 123, págs. 31-46. Universidad Miguel Hernández. Recuperat de:

http://www.injuve.es/sites/default/files/adjuntos/2020/01/revista_injuve_123.pdf

Espanya. Llei Orgànica 3/2020, de 29 de desembre, per la que es modifica la Llei Orgànica 2/2006, de 3 de maig, d'Educació. Butlletí Oficial de l'Estat, 30 de desembre de 2020, núm 340. Recuperat de: <https://www.boe.es/eli/es/lo/2020/12/29/3>

Espanya. Llei Orgànica 1/1990, de 3 d'octubre, d'Ordenació General del Sistema Educatiu. Butlletí Oficial de l'Estat, 4 d'octubre de 1990, núm 238. Recuperat de: <https://www.boe.es/eli/es/lo/1990/10/03/1>

Espanya. Llei Orgànica 10/2002, de 23 de desembre, de la Qualitat de l'Educació. Butlletí Oficial de l'Estat, de 24 de desembre de 2002, núm. 307. Recuperat de: <https://www.boe.es/eli/es/lo/2002/12/23/10>

Espanya. Llei Orgànica 2/2006, de 3 de maig, d'Educació. Butlletí Oficial de l'Estat, de 4 de maig de 2006, núm. 106. Recuperat de:

<https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2006-7899>

Espanya. Llei Orgànica 2/2010, de 3 de març, de Salut Sexual i Reproductiva i d'Interrupció Voluntària de l'Embaràs. Butlletí Oficial de l'Estat, de 4 de març de 2010, núm. 55. Recuperat de: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2010-3514>

Espanya. Llei Orgànica 8/2013, de 9 de desembre, per a la Millora de la Qualitat Educativa. Butlletí Oficial de l'Estat, de 10 de desembre de 2013, núm. 295. Recuperat de: <https://www.boe.es/buscar/pdf/2013/BOE-A-2013-12886-consolidado.pdf>

Fernández, N.; Carcedo, R. (2019). “Diversidades sexuales y de género en adolescentes y jóvenes”. *Revista de Estudios de Juventud*, N° 123, págs. 47-61. Universidad de Cantabria. Recuperat de: http://www.injuve.es/sites/default/files/adjuntos/2020/01/revista_injuve_123.pdf

Ferrer, S. (20 de septiembre de 2018). Change.org: así funciona el gran negocio del activismo online. *Xataka*. Recuperat de:

<https://www.xataka.com/servicios/change-org-asi-funciona-gran-negocio-activismo-online>

Flecha, C.; Núñez, M. (2001). (Ed.). *La educación de las mujeres: nuevas perspectivas*. Sevilla: Universidad de Sevilla, p. 147-160

Fuertes, A; González, E. (2019). *La salud afectivo-sexual de la juventud en España*. Madrid: INJUVE. Recuperat de:

http://www.injuve.es/sites/default/files/adjuntos/2020/01/revista_injuve_123.pdf

Fundació Víctor Grífols i Lucas. (2010) Afectivitat i sexualitat, són educables?. Recuperat de: <https://www.grifols.com/documents/4662337/4689121/intetic2.pdf/a5acd7be-e928-4f55-b982-e4c3b55ced67>

García Gómez, M^aC. (s/a). Els instituts d'Educació Secundària i la construcció de la sexualitat en l'adolescència. Departamento de Sociología y Antropología Social. Sociología de la Educación. Recuperat de: <https://www.uv.es/~jbeltran/ase/textos/garciagomez.pdf>

García-Piña, A. (2008). Riesgos del uso de internet por niños y adolescentes. *Acta Pediátrica de México*, 5, págs. 272-278. Recuperat de:

<https://www.redalyc.org/pdf/4236/423640313006.pdf>

Gámez-Guadix, G.; Calvete, E. (2019). Nous riscos de la societat digital: grooming, sexting, addicció a Internet i violència de les parelles on-line. *INJUVE*, pags. 77-89. Recuperat de: http://www.injuve.es/sites/default/files/adjuntos/2019/06/5_nuevos_riesgos_de_la_sociedad_digital_grooming_sexting_adiccion_a_internet_y_violencia_online.pdf

Gómez, J. (2000). "Educación afectivo sexual". *A: Anuario de sexología*, 6 2000 N° 6, 41-56 <https://sexologiaenredessociales.files.wordpress.com/2013/08/a6-3-gomez.pdf>

Goldmish, K. et Al. (2017). "Pornography consumption and its association with sexual concerns and expectations among young men and women". *A: Can J Hum Sex*, 26(2), pp. 151-62. Recuperat de: <http://utpjournals.press/doi/10.3138/cjhs.262-a2>

Gutiérrez, M.; Zapata, R. (2016). *Salud sexual y reproductiva*. Almería: Editorial Universitat d'Almería.

Honrubia, M.; Sánchez, R. (2019). "Sexualidad y afectividad en jóvenes con discapacidad /diversidad funcional". *Revista de Estudios de Juventud*, N° 123, págs. 61-76. Recuperat de:

http://www.injuve.es/sites/default/files/adjuntos/2020/01/revista_injuve_123.pdf

INJUVE. (2020). *Presentación del Informe Juventud en España 2020*. Madrid: Ministerio de Derechos Sociales y Agenda 2030. Gobierno de España. Recuperat de: <http://www.injuve.es/prensa/noticia/presentacion-del-informe-juventud-en-espana-2020>

La Vanguardia. (09 de febrero de 2020). Petición online. Piden el cierre de PornHub por videos de abusos a menores y violación. *La Vanguardia*. Recuperat de: https://www.clarin.com/internacional/estados-unidos/piden-cierre-pornhub-videos-abuso-menores-violacion_0_dSZVHCsZ.html

Liga Española de la Educación. (2013). *Relaciones afectivas y sexualidad en la adolescencia*. Madrid: Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad. Gobierno de España. Recuperat de: https://www.observatoriodelainfancia.es/fichero/soia/documentos/4113_d_relaciones-afectivas-y-sexualidad-en-la-adolescencia.pdf

Lupo, C. (2015). *Els joves i la pornografia en la societat tecnològica*. Universitat de Navarra: Vida universitària. Recuperat de:

<https://www.unav.edu/web/vida-universitaria/detalle-noticia-pestana/2015/07/21/los-jovenes-y-la-pornografia-en-la-sociedad-tecnologica?articleId=6957048>

Maceín, F. (2010). ¿Cómo quieren los adolescentes que sea la educación sexual y por qué?. A: *Medes*, 17(6), págs. 26–31. Recuperat de: <https://medes.com/publication/59678>

Malón, A. (2012). “El derecho a una educación sexual? Entre los discursos de salvación y la ausencia del conocimiento” *Educatio Siglo XXI*, 30(2), págs. 207-228. Recuperat de: <https://revistas.um.es/educatio/article/view/153761>

Masip, M. (2018). *Disconnecta. La dieta digital para superar la adicción al móvil y hacer un uso adecuado de las nuevas tecnologías*. Barcelona: Editorial Libros Cúpula

Martínez, J. (2019). “Educación de la sexualidad: estado actual y propuestas de futuro”. *Revista de Estudios de Juventud*, N° 123, págs. 121-135. Universidad de Salamanca. Recuperat de:

http://www.injuve.es/sites/default/files/adjuntos/2020/01/revista_injuve_123.pdf

Melgar, G. (11 de agosto de 2016). Así se educa sobre sexualidad a los niños en la televisión noruega. *Redacción la mula.pe*. Recuperat de:

<https://redaccion.lamula.pe/2016/11/08/asi-se-educa-sobre-sexualidad-a-los-ninos-en-la-television-noruega/ginnopaulmelgar/>

Méndez, S. (2003). L'educació sexual en la societat de consum. Psicòloga. Especialista en Educació per la Salut. Cap de desenvolupament de programes FAD. Recuperat de:

<http://www.injuve.es/sites/default/files/10%20EDUCACION%20SEXUAL.pdf>

Montero, A. (2011). Educación sexual: un pilar fundamental en la sexualidad de la adolescència. *Revista médica Chile*, 139, págs. 1249-1252. Recuperat de:

https://scielo.conicyt.cl/scielo.php?pid=S0034-98872011001000001&script=sci_arttext&tlng=e

Moreno, I. (2019). *Conocimientos y actitudes del profesorado en el abordaje de la diversidad afectivo-sexual. Una revisión sistemática*. (Trabajo Final de Grado). Universidad de Jaén. Jaén. Recuperat de:

http://tauja.ujaen.es/bitstream/10953.1/9845/1/Moreno_Garca_MariaIsabel_TFG_Psicologa.pdf

Oliver, D. (26 de diciembre de 2017). Cuando la pornografía sustituye la educación sexual. *El País*. Recuperat de:

https://elpais.com/elpais/2017/12/21/mamas_papas/1513853135_766825.html

OMS. (2010). Estándares de Educación Sexual en Europa. Oficina Regional para Europa de la Organización Mundial de la Salud y la organización alemana BZgA, Centro Federal de Educación para la Salud sita en la ciudad de Colonia. Recuperat de:

http://www.madridsalud.es/publicaciones/OtrasPublicaciones/standars_de_calidad_de_la_educacion_sexual_en_europa_traducido_12nov.pdf

OMS. (2019). *Recomendaciones de la OMS sobre salud y derechos sexuales y reproductivos de los adolescentes*. Ginebra: Organización Mundial de la Salud. Recuperat de:

<https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/312341/9789243514604-spa.pdf?ua=1>

ONU. (2010). Educación sexual derecho humano. *Informe del Relator Especial de las Naciones Unidas sobre el derecho humano a la educación sexual integral (No. A/65/162)*. Nueva York: Naciones Unidas. Recuperat de:

<http://www.codajic.org/sites/www.codajic.org/files/La%20pedra%20y%20el%20viento%20Educaci%C3%B3n%20Sexual,%20Derecho%20Humano..pdf>

Perea, E. (28 de julio de 2017). La asignatura prohibida: Educación Sexual en la España de 2016. *Fundación Sexpol*. Recuperat de:

<https://www.sexpol.net/la-asignatura-prohibida-educacion-sexual/#>

Portalatín, B. (18 de mayo, 2019). Vida sana. Seis beneficios de una educación sexual integral en el colegio. *El independiente*. Recuperat de:

<https://www.elindependiente.com/vida-sana/2019/05/18/beneficios-una-educacion-sexual-integral/>

Programa 30 minuts. (10 de març de 2019). El sexe ignorat. [documental]. TV3 a la carta. Recuperat de: <https://www.ccma.cat/tv3/alcarta/30-minuts/el-sexe-ignorat/video/5829829/>

Programa Horizonte. (10 de marzo de 2021). El doctor Gaona habla en “Horizonte” de los efectos de pornografía en el cerebro de los jóvenes: “Influye en la toma de decisiones.” [documental]. Cuatro TV. Recuperat de:

https://www.cuatro.com/horizonte/consumo-pornografia-efectos-cerebro-jovenes-doctor-gaona_18_3104070380.html

Programa 30 minuts. (22 de novembre de 2019). Sexualitat, amb Elena Crespi i Clara Moraleda. [documental]. TV3 a la carta. Recuperat de:

<https://www.ccma.cat/tv3/alcarta/perfils/sexualitat/video/5963893/>

Pulecio, F. (18 de mayo de 2009). “Entre la discriminación y el reconocimiento: las minorías sexuales en materia de educación” *Dialnet*. N.º. 7, págs 29-41. Revista Via Iuris. Recuperat de: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=3293402>

Rodríguez, J. (2021). *El treball Final de Grau en format d'article de revisió. Orientacions per a la seva elaboració*. Barcelona: FUOC

Rodríguez, J. et Al. (2012). “Conductas sexuales en adolescentes de 12 a 17 años de Andalucía”. A: *Gaceta Sanitaria*, 26(6), pp. 519–24. Recuperat de:

http://scielo.isciii.es/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0213-91112012000600005

Sanchís, R. (2012). La educación sexual en la escuela: una herramienta para la prevención de violencia de género. Recuperat de:

https://mestreacasa.gva.es/c/document_library/get_file?folderId=500010754207&name=DLFE-513992.pdfSa

Sánchez, D. (2016). “Riesgos y potencialidades de la era digital para la infancia y la adolescencia”. A: *Educ. Humanismo*, N.º 31, pág. 186-204. Universidad Simón Bolívar - Barranquilla, Colombia. Recuperat de: <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/6395330.pdf>

Serrano, M.I. (2002). “La educación para la salud del siglo XXI: Comunicación y salud”. *Revista Española Salud Pública*. N.º 72, pág. 151-153. Díaz de Santos, Madrid. Recuperat de:

<http://scielo.isciii.es/pdf/resp/v72n2/recension.pdf>

Societat Espanyola de Contracepció. (2019). Enquesta sobre sexualitat i anticoncepció. Recuperat de:

<http://sec.es/encuesta-nacional-sobre-sexualidad-y-anticoncepcion-entre-los-jovenes-espanoles-16-25-anos/>

UNESCO. (2018). *Orientaciones técnicas internacionales sobre educación en sexualidad. Un enfoque basado en la evidencia*. Nueva York: Organización de las Naciones Unidas para la Educación, la Ciencia y la Cultura. Recuperat de: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000265335>

Vilà, S. (2020). *Internet i les Xarxes Socials davant de l'Educació afectiva-sexual del jovent*. (Treball de Final de Grau). Universitat Oberta de Catalunya. Catalunya

Wilcox, B i Robbins, J. (2016). *Cómo abrazar a un erizo. 12 claves para conectar de forma positiva con los adolescentes*. España: Ediciones Urano

8.2. Webgrafia

Ajuntament de Barcelona. (2021). Afectividad y sexualidad (Joves). Recuperat de:

<https://ajuntament.barcelona.cat/joves/es/content/afectividad-y-sexualidad>

Ajuntament de Palma. (2021) Palmajove. Recuperat de:

https://www.palmajove.es/portal/PALMAJOVE/home.jsp?codResi=4CIJPalma/p_134_menu_segundo_nivel.jsp

ASPACE. (2019). La campaña no mires a otro lado. Recuperat de: <https://aspace.org/noticia/879/la-campana-no-mires-a-otro-lado-de-confederacion-aspace-gana-el-premio-a-la-sensibilizacion-social-de-la-organizacion-world-cerebral-palsy-day>

Atenció a joves sobre sexualitat. (2021). Centre Jove d'Atenció a les Sexualitats (CJAS). Recuperat de: <https://centrejove.org/>

Betevé. (2021) Oh My Goig. Recuperat de: <https://beteve.cat/oh-my-goig/>

- Casal LAMBDA. (2021). Servei d'acolliment. Recuperat de:
<http://lambda.cat/acolliment/>
- Colectivo Harimaguada. (2020). Materiales didácticos. Recuperat de:
<https://www.harimaguada.org/>
- Comunidad de Madrid. (2021). Sexualidad y jóvenes. Recuperat de:
<https://www.comunidad.madrid/servicios/salud/sexualidad-jovenes>
- Creu Roja. (2021). La prevención evita la infección: Nueva campaña frente a las ITS. Recuperat de:
<https://www2.cruzroja.es/-/la-prevenci-c3-b3n-evita-la-infecci-c3-b3n-nueva-campa-c3-b1a-frente-a-las-its>
- Discasex. (2017). Sexualidad sin tabues en las personas discapacitadas. Recuperat de:
<http://www.discasex.es>
- Educación Sexual y Afectiva. (2021). Una propuesta para la ESO y recursos en Internet. Recuperat de: <http://www.xtec.cat/~imarias/sexaf.htm>
- Extremadura Salud. (2021). Educación afectivo-sexual. Recuperat de:
<https://saludextremadura.ses.es/web/educacion-afectivo-sexual>
- Federación Estatal de Lesbianas, Gais, Trans i Bisexuales. (2021). Campañas FELGTB. Recuperat de:
<https://felgtb.org/que-hacemos/recursos/otras-webs/>
- Forma Joven. (2021). Consejería de Salud y Familias: Promueve Salud. Recuperat de:
<https://www.formajoven.org/>
- Generalitat de Catalunya. (2021). Sexe Joves. Recuperat de:
<http://sexejoves.gencat.cat/ca/inici/>
- Juventud Canaria. (2020). Sexualidad: Campaña #CERO. Recuperat de:
<http://www.juventudcanaria.com/juventudcanaria/temas/sexualidad/>
- Kit del Placer. (2021). La sexualidad al descubierto. Recuperat de:
<https://kitdelplaer.org/es/>
- La Lore. (2021) Espai Jove sobre Sexualitat, Relacions i Gènere. Recuperat de:
<https://lalore.org/el-blog-de-la-lore/>
- Mi novio me controla. (2021). Mi novio me controla lo normal. Recuperat de:
<http://minoviomecontrola.blogspot.com/p/sobre-mi.html>
- Observatori (2021). Drets Sexuals i Reproductius. Recuperat de:
<https://drets-sexuals-i-reproductius.lassociacio.org/dsir/>
- Psico Woman. (2021). Psicóloga, Sexóloga, Youtuber, Instagramer. [YouTube]. Recuperat de: https://www.youtube.com/channel/UCtzxvbfIE_sitzm_q74zVHg

Quérote. (2021). Rede de asesoramiento afectivo-sexual para a mocidade. Recuperat de:
<http://www.querote.org/afondo/?lg=gal>

SACYL. (2021). Sexualidad: Junta de Castilla y León. Recuperat de:
<https://www.saludcastillayleon.es/es/saludjoven/sexualidad>

SEXus. (2021). Información y asesoramiento sobre sexualidades. Recuperat de:
<https://sexus.org/>

SIDA STUDI. (2021). Documentació + Prevenció. Recuperat de:
<http://www.sidastudi.org/>

Web de Rosa Sanchís. (2021). Educació afectivosexual. Recuperat de:
<http://www.rosasanchis.cat/>